

ČAS

Znanstvena revija
»Leonove družbe«

Ljubljana, 1917

XI. letnik.

Zvezek 6.

Tiskala Katoliška tiskarna

Vsebina.

ČLANKI:

Dr. F. Grivec, Vladimir Sergejevič Solovjev . . .	249
I. Življenje in osebnost Vl. Solovjeva	250
II. Prerok cerkvenega edinstva	254
Dr. Jos. Srebrnič, Absolutizem in Cerkev	264
Dr. A. Pavlica, Verske, socialne in politične na- loge po vojski	272
P. St. Škrabec, V sporazumljenje	279

OBZORNIK:

Kultura: Dokumenti iz svetovne vojske. (A. U.) Avstrijski problem. (A. U.) Filozofija: Filozofija vojske. A. Krzyżanowski, Wojna i pokój. (F. G.) Zgodovina: O Rusinih. St. Smolka, Die reussische Welt. (F. G.) Literatura: I. Grafenauer, Kratka zgodovina slovenskega slovstva. (—n—) Zupiski: Prepír za ritem in metrum. (Dr. A. Pavlica.) Dva prevoda (—ita—). Fr. Kovačič, Sv. Arah na Pohorju. Ut omnes unum sint. Yves de Querdec, Pisma seoskoga župnika. Joergensen, Moje naziranje o svijetu. Stražar s Jadrana, Naš feminizam. Glasnik »Leonove družbe«.

Ljubljana, 15. oktobra 1917.

»Čas« izhaja kot dvomesečnik. List je ena izmed rednih letnih publikacij »Leonove družbe«. Letnina za »Čas« in druge redne publikacije L. D. znaša 6 K. Pošilja naj se na naslov: »Leonova družba« v Ljubljani. Uprava »Leonove družbe«, Ljubljana, Katoliška bukvarna (stolno župnišče) I. nadstropje (oddelek za učila).

† Dr. Janez Ev. Krek.

Ob sklepu lista nam je prišla iz Št. Janža na Dolenjskem tragična vest: 8. oktobra zvečer je tu nenadoma preminil dr. Jan. Ev. Krek. — —

Ko je umiral Rafael, pravijo, da je otožno zrl na svoje nedovršeno delo: Izpremenjenje. Narisal je že glorio na svetli višini, spodaj zemeljska beda še ni bila končana. Kaj je slika v primeri z resničnim življenjem? Dr. Krek je zrl v duhu največjo in najlepšo tostransko zamisel svojega življenja: glorio zedinjene Jugoslavije, in nje resničnost se mu je zdela tako blizu, da je že občutil v srcu vrisajočo radost doživetja, kar ga je zgrabila mrzla roka, in zgrudil se je s široko odprtimi očmi, puščajoč na zemlji bedo in temò. Po slovenski zemlji vihra vojska in kje je še dan! Tako je ta nenadna smrt globoko tragična, tragična tudi še v mnogem drugem oziru. — —

Z dr. Krekom je izgubil slovenski narod enega največjih sinov, kar jih je kdaj rodila slovenska mati. Njegovo življenje je bilo tesno združeno z velikim preporodom našega naroda od devetdesetih let prejšnjega stoletja do naših dni. Letošnji 25letni jubilej prvega slovenskega katoliškega shoda je tudi jubilej njegovega dela za slovenski narod. Kar se je v tej dobi velikega izvršilo na izobraževalnem, socialnem, gospodarskem in političnem polju, vse nosi tudi beleg njegovega uma. Če je obhajala predlanskim zadružna organizacija dvajsetletnico, če jo obhaja letos slovenska izobraževalna organizacija in če obhaja mladinska organizacija desetletnico, so vsi ti jubileji spominske priče dr. Krekove umnosti in početnosti. Kar je svojsko le ženijem, to je imel dr. Krek v veliki meri: intuitivnost in univerzalnost. Vse ga je zanimalo, nič mu ni bilo nemogoče, najtežjih nalog se je lotil smehljaje in pevaje. Z istim veseljem je pisal »Zgodbe sv. pisma« kakor »Socijalizem«. Obenem je pa vedno snoval nove zamisli, nove načrte: le naprej in vedno naprej za ljudstvo, za narod!

Dr. Janez Ev. Krek se je rodil 24. decembra 1865 pri Sv. Gregorju na Dolenskem, kjer je bil oče za učitelja. Po zgodnji očetovi smrti se je mati preselila na njegov dom v Selca, sin je pa šel v šolo. Hodil je v ljudsko šolo v Škofji Loki, na gimnazijo v Ljubljani, potem je pa šel v semenišče. Za duhovnika je bil posvečen l. 1888. Po daljnjih študijah na Dunaju se je vrnil l. 1892 kot doktor bogoslovja domov, bil nekaj mesecev v Ribnici za kaplana, par let v Ljubljani v stolnici za vikarja, l. 1895 je pa postal profesor bogoslovja. Že l. 1897 je bil izvoljen v državni zbor, l. 1901 pa v deželni zbor. L. 1892, ko je prišel v Ljubljano, se je začelo njegovo neutrudno vsestransko delo za napredek slovenskega naroda.

Na literarnem polju so njegova večja dela: »Črne bukve kmečkega stanu« (1895), »Socijalizem« (1901), pa »Zgodbe sv. pisma« (Novi zakon in dobršen del starega). Njegovih političnih člankov po »Slovincu« in »Domoljubu« je nebroj. Za »Domoljuba« je pisal do zadnjega časa celo vrsto let domala sam vse uvodne članke. Po »Dom in Svetu«, »Glasniku« in drugod je raztresenih tudi mnogo leposlovnih drobtin, pesmi, povestic (v »Dom in Svetu« l. 1893 večji socialni roman »Iz nove dobe«). Napisal je tudi par ljudskih iger. Znanstveno je sodeloval zlasti pri »Katoliškem Obzorniku« in »Času«. Članki v »K. O.«: I. (1897): Materijalistično modroslovje«, »Stanovanja delavskega ljudstva«; III. (1899): Marksizem razpada«; IV. (1900): »Katoliška cerkev v Evropi in 19. vek«, »Anarhizem«, »Katolištvo — naša edina rešitev«; V. (1901): »Leon XIII., socialni papež«, »Friderik Nietzsche«; VI. (1902): »Ustava in politiška npravnost«, »Ob rojstvu naše ustave«; VII. (1903): »Po čem se bodo ločile politične stranke v bodočnosti«, »Etiški temelji gospodarske vede«; IX. (1905): »Moderna veda in religijozno vprašanje«, »Skrajni struji v moderni etiki«, »Državlanski zakonik«, »Zakon v Avstriji«, »Jakobinska svoboda«, »Swiat slowianski«; X. (1906): »O svobodni šoli« in »O razporoki« (osnutka za ljudska predavanja). V »Času«: II. (1908): »Narodni politiški program«, »K poglavju 'Narodna avtonomija'«, »Delavsko zavarovanje«, »Ločitev Cerkve in države«; III. (1909): »O kartelih in trustih«; IX. (1915): »O valuti« (črtala cenzura). Zadnji čas je pisal tudi za Nemce o Slovencih in jugoslovanskem vprašanju.

R. I. P.

Vladimir Sergejevič Solovjev.

Dr. F. Grivec.

Gogolj v »Mrtvih dušah« strmeč vprašuje svojo domovino: »Kaj prerokuje ta neizmerna prostornost? Ali se ne narodi v tebi neizmerna misel, kakor si ti sama brez konca? Ali tu ne bi bilo junaka, tu, kjer ima prostor, da se širi in razvija?« Ta neizmerna ogromnost, pred katero je strmel Gogolj, diha iz umotvorov Tolstega in Dostojevskega; zastopnik te neizmerne in samorasle ogromnosti na modroslovnem in verskem polju je Vladimir Sergejevič Solovjev (izg. Solovjov), največji in najizvirnejši ruski mislec, velik pesnik in prerok svojega naroda. Kot genialen mislec in prerok je za desetletja prehitel razcvet ruske narodne in kulturne misli. Zdi se nam kakor viteški junak, ki je vzdramil začarano kraljično, rusko narodno dušo, od Bizantincev uspavano v tisočletno spanje, ter ji obenem bistril pogled, da je ne bi omamile blodne lučke z brezvernega Zapada, da bi se marveč z neskaljenim pogledom poglobila v božje-človeško, Vzhod in Zapad združujoče vesoljno krščanstvo.

Zato je umevno, da je bil od sodobnikov preziran in nepoznan, kakor tujec v svoji domovini, dasi je po svojem značaju pristen sin ruske zemlje, ki jo je iskreno ljubil. Bil je prevelik, da bi ga mogli sodobniki iz neposrednje bližine pravilno presoјati. Podoben je visokim, z večnim snegom pokritim goram, po katerih se orientiramo in katerih veličino spoznavamo šele iz primerne razdalje. Tako je bila potrebna primerna zgodovinska perspektiva,¹ da je mogel zbuditi pozornost svoje domovine in osvojiti srca svojih rojakov. Rusko-japonska vojska, po njej povzročena revolucija in ustava je pospešila razvoj Rusije, izbistrila rusko ozračje in s tem pospešila posmrtno slavo Solovjeva. Morebiti bo svetovna vojska s svojimi po-

¹ S. N. Bulgakov v »Sborniku o Vl. Solovjevč« (Moskva, Putj 1911), str. 1.

sledicami idejam največjega ruskega misleca in bogoznanca pripomogla k še sijajnejšim zmagam.

I. Življenje in osebnost Vl. Solovjeva.

Vladimir Sergejevič Solovjev je bil rojen leta 1853. Njegov oče Sergej Mihajlovič, sin pravoslavnega duhovnika, je znan kot prvi ruski zgodovinar; spisal je zgodovino Rusije v 29 zvezkih. Bil je zelo nadarjen in izobražen. Mati je bila v sorodstvu z velikim ruskim modroslovcem Skovorodom. Mladi Vladimir Sergejevič je pod ugodnim vplivom nadarjenih staršev zelo zgodaj razvil svoje izredne duševne zmožnosti. Kot štirinajstleten gimnazijec je prestal resne duševne boje za svetovno naziranje. Renan, Strauss, Büchner in drugi materialisti so mu začasno omajali krščansko vero; v par letih je po lastnem razmišljanju premagal duševno krizo ter se povrnil h krščanstvu. Moralno ni nikoli zabredel.

Na moskovskem vseučilišču se je sprva odločil za naravoslovje, potem pa za modroslovje. Obiskoval je naravoslovno in modroslovno fakulteto ter duhovno akademijo. Enoindvajsetletni visokošolec je leta 1874 v Petrogradu s svojo magistrsko disertacijo »Kriza zapadne filozofije« zbudil splošno pozornost. Mladi (21letni) magister je bil še istega leta imenovan za docenta filozofije na moskovskem vseučilišču. S svojimi predavanji je očaral vse poslušalce; to so bili dnevi zmagoslavja. Po trimesečnem predavanju je bil sredi leta 1875 poslan v inozemstvo, da bi se globlje seznanil z indijsko, gnostično in srednjeveško filozofijo. Mudil se je v Londonu, Parizu in Egiptu. Ob koncu leta 1876 se je vrnil v Moskvo nadaljevati svoja predavanja. Vsled zavisti in osebnih preprirov moskovskih profesorjev je bil v februarju 1877 odslovljen z vseučilišča. Naslednji mesec je bil imenovan za člana »Učenega odbora (komiteta)« pri naučnem ministrstvu v Petrogradu. Predaval je na vseučilišču, na višjih ženskih kurzih in v zasebnih krogih. Leta 1880 je postal doktor modroslovja. Iz te dobe so najvažnejša njegova globoka »Predavanja (lekcije) o bogočloveštvu« in njegova doktorska disertacija »Kritika abstraktnih načel«. Leta 1881 je s svojim govorom o umoru Aleksandra II. zbudil nezadovoljnost uradnih krogov, ker je priporočal pomiloščenje morilcev. Bil je odpuščen iz službe. Naslednje leto (1882) je

imel še nekoliko predavanj na vseučilišču. Potem se je pa za vedno poslovil od svoje sijajne profesorske službe ter ostal le še pisatelj.

Solovjev si je sam želel popolne neodvisnosti od državne oblasti, ker je v sebi začutil poklic, da svojo domovino reši predsodkov proti katoliškemu Zahodu in jo pripravi za spravo s katoliško Cerkvijo. V predavanjih o bogočloveštvu (l. 1877 do 1881) je mimogrede že dokazoval, da je cerkveno zedinjenje potrebno, a o katoliški Cerkvi je sodil še jako pristransko. Odločneje in jasneje je nujnost edinstva dokazoval v spisu »Velikij spor i hristianskaja politika« (1883). Ruski pravoslavni krogi so bili razburjeni. Cerkevna cenzura je odslej strogo pazila na njegove spise. V razpravi »Evrejstvo i hristianskij vopros« (1884) je črtala cele strani, rokopis knjige »Istorija i buduščnost teokratii« (1885) pa je popolnoma zavrgla. To je Solovjevu dalo povod, da se je zatekel k Jugoslovanom.

Leta 1884 se je hrvatski zgodovinar kanonik Rački (predsednik »Jugoslavske akademije«) na svojem znanstvenem potovanju po Rusiji seznanil s Solovjevom. Opozoril ga je na škofa Strossmayerja in ga povabil, naj obiše tega odličnega pospeševatelja cerkvenega edinstva. Strossmayer je vabilo ponovil (1885). Solovjev je v juliju 1886 prišel v Zagreb; bil je gost kanonika Račkega. V Djakovu (pri Strossmayerju) se je mudil samo nekoliko dni. V Zagrebu je pripravil rokopis »Istorija i buduščnost teokratii« in ga oddal v tiskarno. Ob koncu septembra istega leta se je že vrnil v Moskvo. Prizadeval se je za dovoljenje, da bi se smela njegova v Zagrebu tiskana knjiga razširjati v Rusiji, pa brez uspeha. To delo naj bi obsegalo tri zvezke. Drugega in tretjega zvezka vsled odpora ruske cenzure ni spisal v ruskem jeziku, ampak je dotično tvarino obdelal v francoski knjigi »La Russie et l'Eglise universelle« (Pariz 1889). Francoski rokopis je dovršil v Franciji (1888) pri Leroy-Beaulieuu, pisatelju temeljitega dela »L'empire des tsars et les Russes«.² V tej knjigi je Solovjev slovesno izpovedal svojo katoliško veroizpoved in svoje zedinjenje s katoliško Cerkvijo. O Božiču 1888 je obiskal Strossmayerja v Djakovu in se od tu vrnil v Rusijo (v začetku leta 1889).

Poslej Solovjev ni mogel več naravnost pisati o uniji; cen-

² Glej »Čas« 1915, str. 122.

zura mu ni več dovoljevala pisati o verskih vprašanjih. Svoje razmerje do katoliške Cerkve je zakrival, ker drugače ne bi več mogel bivati v domovini. Vedno se je pa še odkrito boril proti vsaki laži in krivici, pobijal je šovinistično oboževanje Rusije in poveličevanje nasilja.

V zadnjih letih svojega življenja se je zopet povrnil k modroslovju. Največje njegovo modroslovno delo je etika pod naslovom »Opravičevanje dobra« (1. izd. 1897, 2. izd. 1898). Njegovo zadnje delo so »Tri razgovora« (1900); tretjemu razgovoru je pridejana »Kratka povest o Antikristu«. Leta 1900 je naglo umrl, ko je bil na obisku pri svojem prijatelju knezu S. N. Trubeckem. Njegove zadnje besede so bile: »Teško je delo za Gospoda (Trudna rabota Gospodnja).«

To je kratek pregled življenja in dela velikega moža. Oglejmo si še nekoliko njegovo osebnost in značaj.

Solovjev je na vse, ki so ga poznali, napravil najgloblji vtisk; bil je popolnoma različen od navadnih smrtnikov. V njem je bila harmonično združena slabotnost in sila, fizična nemoč in duhovna globina. Njegov značaj in talent je razodeval veličino, daleč presegačo navadno stopnjo. Rusija še ni rodila drugega moža, v katerem bi se tako kakor v Solovjevu poosebil tisti široki univerzalizem, v katerem vidi Dostojevskij značilno posebnost ruskega duha. Solovjev je bil sovražnik vsake enostranosti in pristranosti. Vedno je plaval proti toku; vedno je pobijal polovičarstvo, vedno se je boril za čisto resnico in pravico. Njegove krasne, globoke oči so bile uprte v višji svet; v vsej njegovi osebnosti je bilo nekaj nadzemskega in duhovnega. Skozi prozorno telesno slabotnost se je skoraj neposredno javljal velik duh. Iz slabotnega telesa je donel krepek glas vse očarujočega govornika. Ob njegovi smrti se zdravniki niso čudili, da je umrl, ampak strmeli so, kako je tako telo moglo toliko časa živeti. Vedno je bil preprost in dober kakor nedolžno dete, v navadnem življenju slaboten in naiven kakor otrok, kakor tujec na zemlji, kakor pristno ruski vedno potujoči romar, ki išče višjega Jeruzalema, ki nima stalnega prebivališča na zemlji, ampak vé, da je v »hiši nebeškega Očeta veliko prebivališč«. Z denarjem in premoženjem se ni nikoli sprijaznil, vse je sproti razdajal siromakom, stradal je in prezebal, da je mogel hraniti in ogrevati siromake. Poosebljena otroška dobrotà, ljubezen in usmiljenost, tista značilna ruska

poteza, ki jo tako opevata Tolstoj in Dostojevskij. Tako približno knez-filozof E. Trubeckoj.³

Kijevski vseučiliški profesor psihiatrije I. A. Sikorskij, nekdanji slušatelj Solovjeva, piše, da je osebnost Vl. Solovjeva napravila najgloblji vtisk. Glas, izraz v obrazu, globoke oči, filozofski notranji mir in samoobvladovanje, prosejajoča zavest velikega poslanstva, vse to je dihala neko oduhotvorjeno breztelesno silo. Njegova vseučiliška predavanja niso bila predavanja; to je bil prerok, ki je oznanjal nov nauk, novo življenje. Vse njegovo življenje in delo je bilo preroško oznanjevanje idealizma, resnice in pravice. Globoko religiozen ascet, vzvišena osebnost, pravi otrok božji, ki ni poznal zla in pohujšanja.⁴ — Drugi ga primerjajo dobremu Aljoši Dostojevskega (Bratje Karamazovi).

Znani zgodovinar umetnosti E. M. de Vogüé je Solovjeva prvikrat videl v Egiptu leta 1876. Pravi, da je to osebnost, ki je ni mogoče pozabiti. Misel, odeta v slabotno telo, model slovanskega Kristusa, ki ljubi, razmišlja in trpi na starih slikah... Dialektik, a nedolžen kakor otrok, zagoneten kakor ženska, otožen, očarljiv, neizrekljiv... Doctor mirabilis, eden najoriginalnejših mož, silen buditelj idej, filozof vesoljnega obzorja in enciklopedične izobrazbe, čudovito obvladujoč svetovne jezike, duša, katere skrivnostna lepota proseva v krasnem obrazu in očarljivih očeh. Velik in pristen zastopnik svojega naroda.⁵

Poljski filozof in apologet M. Morawski je bil očaran po globokosti osebnosti in spisov Vl. Solovjeva (Solovjev se je na svojem potovanju po Evropi nekoliko dni pomudil v Krakovu in se tam seznanil z M. Morawskim). Solovjev, tako pravi Morawski, se je »dvignil do visoke in jasne intuicije resnice«.⁶

Ista velika osebnost⁷ diha iz spisov Solovjeva. Globokost,

³ »Ličnost V. S. Solovjeva« v »Sborniku o V. Solovjevě« (Moskva 1911), 45—74.

⁴ Sikorskij, Nравственное значение личности Вл. Solovjeva (Kijev 1901), str. 3—9.

⁵ Vogüé, Sous l'horizon. Docteur russe (Pariz 1904), str. 15—27.

⁶ Przegląd Powszechny 1890, zv. XXV., str. 245; cf. zv. XXVI., str. 21 do 39 in 230—246.

⁷ Najboljši življenjepis Solovjeva je spisal M. D'Herbigny S. J., Un Newman Russe. Vladimir Soloviev. Pariz 1911. Str.

bistrost, originalnost, univerzalnost, genialnost. Ker je daleč presegal vse sodobnike, ker se je vedno boril proti vsakemu strankarstvu in polovičarstvu, proti modnim zmotam in pol-resnicam, zato ga sodobniki niso mogli razumeti in pravično soditi. Šele po smrti se je začela njegova velikanska osebnost v pravilnejšem razmerju dvigati pred očmi strmeče domovine, zlasti odkar so Rusijo pretresli viharji l. 1905/6. Njegovi zbrani spisi⁸ v devetih zvezkih so doživeli že dve izdaji. Rusija ga slavi kot svojega največjega filozofa in teologa ter kot enega največjih svojih pesnikov. Solovjev je bil kljub neumornemu znanstvenemu delu velik pesnik po božji volji, zares pesniški videc, prerok. Njegove pesni (Stihotvorenija) so doživele štiri izdaje (pred seboj imam 3. izdajo, Petrograd 1900), a tukaj o njih ne morem obširneje govoriti. Upam, da se bom mogel še kdaj povrniti k temu velikanu. V kratkem članku ne morem niti površno oceniti njegovih najvažnejših del. Za enkrat hočem samo kratko in površno opozoriti na Solovjeva — preroka cerkvenega edinstva.

II. Prerok cerkvenega edinstva.

Globoki in vseobsežni duh Solovjeva se ni mogel zadovoljiti z ozkimi mejami zaostalega in separatističnega ruskega pravoslavja. Njegova globoka vernost in pobožnost mu pa tudi ni dovoljevala, da bi se proti pravoslavni omejenosti boril na podlagi brezverskega svobodomiselstva ali zvodenelega subjektivnega krščanstva. Zanj je bilo občevanje z Zapadom možno samo na verski podlagi, ne pa v obliki ruskega brezverskega »zapadničestva«; zanj ni bil mogoč verski indiferentni, ampak le pozitivno krščanski univerzalizem. To ga je z logično doslednostjo vodilo k vesoljnemu katoliškemu krščanstvu.

Verska filozofija Solovjeva se suče okoli dveh vodilnih idej, ki sta ga obe vodili k združitvi s katoliškim krščanstvom. To sta ideji bogočloveštva in »svobodne teokratije«. Učlovečenje Boga samega, učlovečenje Besede božje, je središče vse zgodovine, je tisti ideal, ki popolnoma uresničuje in združuje

XVIII+336. Delo je odlikovala francoska akademija, njega posvetitev je sprejelo filozofično društvo petrograjskega vseučilišča, Rusi so ga pozdravili z velikim priznanjem.

⁸ Sobranie sočinenj Vl. S. Solovjeva. Petrograd, 1. izd. 1901/7.

teženje Vzhoda in Zapada. Bog se je združil s človeško naravo, z vesoljnim človeštvom, torej se mora tudi vesoljno človeštvo po vesoljni Cerкви združiti z Bogom. Bogčlovek je sicer individualen, človeko-Bog, ki naj ga uresničuje Cerkev, pa mora biti univerzalen. Razkol med Vzhodom in Zapadom je torej v nasprotju z božjočloveško idejo Cerkvne. Če ima sedanje življenje zmisel, zmisel pa ima, če je podrejeno večnosti, potem se mora vse posvetno in vse človeško podrediti Bogu in božji volji. Torej je katoliška ideja srednjega veka, ki vse socialne in individualne sile podreja verskim načelom, popolnoma pravilna. Ker je pa Bog svoboden duh in ljubezen, zato se mora človek kot svobodno bitje in vse človeško delo svobodno podrediti Bogu. To se bo uresničilo po vesoljni Cerкви, kateri se bo svobodno pokorila državna oblast, ne kot človeški oblasti, ampak kot volji božji — svobodna teokratija. Solovjev je večkrat izražal mnenje, da je za uresničenje kraljestva božjega na zemlji potrebna tudi preroška služba. Potem bi bila krščanska teokratija popolnoma prostovoljna, svobodna božječloveška zveza. Vrhovni zastopnik državne oblasti (car) bi bil vrhovnemu duhovnemu poglavarju (papežu) podrejen kakor sin očetu, oba pa bi bila prostovoljno pokorna božjim poveljem, danim po preroku; prav tako prostovoljno bi bila krščanska čreda pokorna vrhovnemu duhovnemu in svetnemu poglavarju.

Obe ideji je Solovjev pojasnjeval v »Predavanjih (lekcijah) o bogočloveštvu« (1877—1881). A takrat je še globoko tičal v slavjanofilskih predsodkih. Od slavjanofilov je sprejel idejo velikega krščanskega poslanstva Rusije, da vse človeštvo združi v pravem krščanstvu. A od njih je sprejel tudi mnenje, da katoliška Cerkev veruje samo v silo in oblast, ne pa v Kristusa, da je katoliška Cerkev pokvarila pojem Cerkvne ter mistično telo Kristusovo zamenjala z juridičnim formalizmom. Vendar v nasprotju s slavjanofili priznava tudi enostranost pravoslavnega Vzhoda, ki krščanskih načel ni udeleževal v javnosti ter ni ustvaril krščanske kulture in družbe. Odločno poudarja, da Vzhod in Zapad nujno potrebujeta drug drugega, torej je unija nujno potrebna. Katoličanstvo je vsled zgodovinskih razmer nastopalo sovražno proti Rusiji, a vendar ga Rusi ne smejo sovražiti, ampak morajo biti pravični. Solovjev se je že toliko osvobodil slavjanofilskih predsodkov, da je videl na-

pake tudi na Vzhodu in da je zahteval pravičnost nasproti Zapadu.

V razpravi »Velikij spor i hristianskaja politika« (1883) je napravil velik korak naprej. Idejo Bogočloveka, ki veže Vzhod in Zapad, je poglobil (gl. »Čas« 1817, str. 59—62). Spoznal je, da je prvenstvo (primat) rimskega papeža potrebno kot vrhovna duhovna oblast in najvišja avktoriteta na svetu, kot središče svobodne teokratije in idealne krščanske države. Vendar je še trdil, da je primat samo mistično utemeljen kot npravstveno-praktično sredstvo za kraljestvo božje na zemlji, juridična utemeljitev primata pa mu še ni bila jasna.⁹ Odločno pa zahteva cerkveno zedinjenje, ki se bo doseglo tem prej, čim bliže bosta Vzhod in Zapad združena s Kristusom, čim bolj bo na Vzhodu in Zapadu cvetelo krščansko življenje (Sobranie sočinenij IV., 100), kakor je bilo nekdanj oddaljevanje od krščanskega življenja vzrok razkola. Rusija, ki sama ni kriva razkola, je pa poklicana, da prva poravnava razkol (IV., 16), uresniči svobodno vesoljno teokratijo in ideal krščanske države. Kakor omenja sam Solovjev, mu je cenzura v tej razpravi črtala vse cerkvenozgodovinske dokaze za prvenstvo rimskih papežev. Zraven pa priznava (že l. 1883 ali 1884), da se je v razpravi večkrat netočno izrazil (Sočinenija IV., 584/6). Žal, da nam je razprava ohranjena samo v tako strogo cenzurirani obliki.

Ta razprava ima podoben pomen, kakor Newmanov 90. traktat, v katerem je veliki Anglež odločno krenil k Rimu ter zbudil odpor in ogorčenje med prijatelji, kakor je tudi sicer Solovjev po svojem potu k Rimu, po svoji originalnosti, po neizbrisnih sledovih prejšnje izobrazbe in narodnega značaja podoben Newmanu, zares »ruski Newman«. Iz zasebnega dopisovanja z generalom Kirčevim je razvidno, da je že leta 1883 sprejel vse takoimenovane »nove rimske dogme«, priznaval papeževo nezmotljivost, Brezmadežno spočetje in »filioque«. Isto je razvidno iz javnega odgovora Danilevskemu (IV., 169—177) in Ivancovu-Platonovu (IV., 583—588). Razvidno je pa tudi, da po njegovem mnenju vzhodna cerkev kot taka ne uči in ne more učiti nobene herezije, ker priznava samo cerkveni zbor za nezmotno avktoriteto, a po razkolu še ni bilo nobenega

⁹ Sobranie sočinenij IV., str. 74—83. Naslednje citate iz zbranih spisov bom navajal nad črto ter povedal številko zvezka in strani.

vesoljnega cerkvenega zbora; torej so vse dogmatične trditve proti katoliški Cerkvi samo zasebno mnenje pravoslavnih bogoslovcev. Na tem stališču je ostal do konca življenja.

Svojo katoliško veroizpoved je hotel utemeljiti v treh zvezkih svojega dela »Istorija i budučnost teokratii«. Izšel je samo prvi zvezek (v Zagrebu 1887), spisani l. 1885/6. Ta knjiga je bila v Rusiji dovoljena šele po smrti Solovjeva ter sprejeta v njegove zbrane spise (IV., 214—582). Iz te knjige je razvidno, kako temeljito in samostojno je preučeval vire krščanstva. Sv. pismo je čital v grškem in hebrejskem izvirniku ter se nalašč v ta namen učil hebrejščine. Cerkevne očete je bral v grškem in latinskem izvirniku v veliki zbirki Migne, cerkvene zборе pa je preučeval iz Mansijeve velike zbirke originalnih koncilskih aktov in starih dokumentov. Izmed latinskih cerkvenih očetov je zlasti cenil sv. Avguština. Iz njega je najbrž povzel idejo teokratije (Civitas Dei). Katoliško resnico o izhajanju Sv. Duha pa je na podlagi lastnega globokega razmišljanja in na podlagi sv. Avguština priznaval že v »Predavanjih o bogočloveštvu« (III., 100—103).

V Zagrebu je po naročilu Strossmayerja napisal promemorio (načrt) o cerkvenem zedinjenju, ki naj bi jo ta predložil papežu. V tem načrtu dokazuje, da pravoslavna cerkev kot taka ne more učiti nobene dogmatične zmote, ker se mora po lastnih načelih držati samo nauka prvih sedmih cerkvenih zborov pred razkolom. O tem je nastala med Solovjevom (oziroma njegovim pristašem Frankijem) in frančiškanom Markovičem ostra polemika v »Katoliškem Listu« (1886/7); Marković je polemiko še nadaljeval v uvodu knjige »Cezarizem i Bizantinstvo« (1891). Prepir bi se dal s primernimi distinkcijami mirno rešiti. Značilno je, da učeni lvovski metropolit A. Šeptickij teoretično in praktično odobruje stališče Solovjeva. Na I. velehradskem shodu za unijo (1907) je izjavil, da je treba nauk vzhodne cerkve strogo ločiti od nauka vzhodnih bogoslovcev. Vzhodna cerkev se od katoliške po svojih načelih in »iure dogmatico« loči samo tako, kakor se nauk katoliške Cerkve 9. stoletja razlikuje od nauka iste Cerkve v 19. stoletju. Za Solovjeva je bilo to stališče praktično važno, ker je vsled tega in pa vsled odpora svoje domovine smatral formalni prestop v katoliško Cerkev za nepotreben. Gotovo pa je, da je Solovjev vse to delal »optima fide« in iz najboljšega namena. Rusi so sprejeli krščanstvo

iz Bizanca, ko je bil formalno še združen z Rimom, in se niso nikoli formalno ločili od Rima, ampak so bili takorekoč nezavedno zapeljani v razkol. Z ozirom na to dejstvo je Solovjev v uvodu knjige »Istorija i budućnost teokratij« pisal, da hoče »opravičiti vero očetov in jo dvigniti na novo stopnjo razumne zavesti«. Zelo spretno in duhovito dokazuje, da Rusi s svojega cerkvenega stališča ne morejo obsojati katoliške Cerkve in da katoliški dogmatični razvoj (zlasti »filioque«) ni v nasprotju s cerkvenim naukom pred razkolom.

Kljub neizprosni strogosti ruske cenzure proti »Istorii i budućnosti teokratii« je še vedno upal, da bo svojo domovino zdramil iz bizantinstva. V knjigi »La Russie et l'Eglise universelle« (Pariz 1889) je slovesno izpovedal katoliško veroizpoved in svojo združitev z Rimom, »Kot člen resnične in častitljive pravoslavne vzhodne ali grško-ruske cerkve, ki ne govori niti po protikanonični sinodi niti po uradnikih svetne oblasti, ampak po svojih velikih očetih in učenikih, priznavam za vrhovnega sodnika v verskih rečeh tistega, ki so ga priznavali sv. Irenej i. dr., namreč apostola Petra, ki živi v svojih naslednikih, — Kar sta izrekla zastopnika zapadnih Slovanov, veliki Križanić in veliki Strossmayer, to je potrebovalo samo še navadnega Amen od strani vzhodnih Slovanov. Ta Amen sem prišel izreči v imenu 100 milijonov ruskih kristjanov s trdnim in popolnim prepričanjem, da se mi ne odrečejo« (v predgovoru str. LXVI do LXVII).

Zastonj je pričakoval, da se bo Rusija odzvala njegovemu klicu in da bo nastalo veliko gibanje za unijo. Njegov glas je ostal »glas vpijočega v puščavi«, odmev je bil le prezir in posmeh. Prepričal se je, da se je v svojem prevelikem optimizmu varal. Rusija še ni bila zadosti pripravljena za tako važen korak, zlasti pa je manjkalo potrebne svobode.

Bolj srečen je bil Solovjev pri svojem posrednem oziroma negativnem delu za unijo, namreč v boju proti slavjanofilstvu in proti sovraštvu do katoliškega Zapada. Svoje razprave proti slavjanofilstvu je zbral v dveh snopičih pod naslovom »Nacionalnyj vopros v Rossii« (1888/91; posamezne razprave so bile v raznih časopisih objavljene med l. 1883 in 1891), v zbranih spisih so uvrščene v V. zvezek (str. 1—368). V prvi razpravi te zbirke dokazuje, da je Rusija prva dolžna poravnati cerkveni razkol (V., 19). V naslednjih dokazuje, da to zahteva ljubezen do

domovine in da je to delo popolnoma v soglasju z duhom ruske zgodovine (V., 52). Za rešitev cerkvenega in slovanskega vprašanja je potrebna svoboda razpravljanja (polemike) o verskih vprašanjih, svobodno občevanje s katoliškim Zapadom (V., 66 do 68). Z ostro ironijo dokazuje, da ruska uradna cerkev ne brani resnice, ampak jo je pokopala, zapečatila grob in postavila stražo; podobna je lenemu hlapcu, ki je svoj talent zakopal (V., 73/4). Naposled je še dokazal, da so se šovinistični epigoni slavjanofilstva izneverili svojim učiteljem ter svoje nazadnjaške ideje površno povzeli po de Maistre-u, branitelju papeštva in absolutizma (V., 211—222). S svojo bistroumno in sijajno polemiko je premagal zadnje poskuse slavjanofilstva. Ta polemika je bogata zakladnica krepkih in prepričevalnih dokazov proti okorelemu nazadnjaškemu uradnemu pravoslavju ruskih državnih in cerkvenih krogov.

Jeseni leta 1888 je Solovjev v Parizu uredil vse potrebno za natis svoje knjige »La Russie et l'Eglise universelle«. Potem se je odpravil v svojo domovino. Njegovi prijatelji so ga svarili, ker so zvedeli, da ga misli ruska vlada zapreti v neki samostan. Toda Solovjev je odgovoril: »Misliti moram na zveličanje svojih rojakov. Če hočem, da se bodo moje ideje širile, moram iti zanje pričat.«¹⁰ Torej je bil pripravljen, za svoje versko prepričanje trpeti. A trpeti je hotel v domovini, da bi bilo njegovo trpljenje v korist njegovim rojakom. Domov grede se je pomudil pri kanoniku Račkem v Zagrebu (v novembru 1888) in pri Strossmayerju (o Božiču 1888). Strossmayer piše (24. marca 1890) učenjaku Pierlingu S. J., da je Solovjev po značaju nagnjen k melanholiji, skoraj k obupu; treba ga je tolažiti in navduševati.¹¹ V Petrogradu je Solovjev zvedel, da je cenzura vdruživši in definitivno obsodila njegovo »Teokratijo«. Kanoniku Račkemu piše, da »prebiva v trudih in boleznih« in da ga bodri spomin na energijo zagrebskega prijatelja.¹² N. Strahovu piše (1890) o »prevratnosti usode«. ¹³ Da, Solovjev bi bil vsled svojega izredno nežnega značaja potreboval sočutja in tolažbe, a v domovini ga je čakalo samo razočaranje, sumničenje, sme-

¹⁰ D' Herbigny, str. 308/9.

¹¹ D' Herbigny, str. 299.

¹² Pisma VI. Solovjeva, I. zv. (Petrograd 1908), str. 179.

¹³ Pisma, str. 58.

šenje in nasprotovanje. Lahko si mislimo, da je v tako mučni osamljenosti veliko trpel. Pod strogim varstvom vlade in cenzure ter pod pritiskom javnega mnenja je moral skrivati to, kar bi bil najrajši oznanjal. To notranje trpljenje za versko prepričanje je trajalo do konca življenja in pospešilo njegovo smrt. Verske svobode, ko bi mogel svoje prepričanje v domovini javno izpovedovati, ni dočakal.

Na podlagi teh dejstev moremo vsaj približno razumeti, da od leta 1889 dalje ni več javno pisal o uniji in da je skrival svoje prepričanje. Imamo pa dosti dokazov, da je svojemu prepričanju ostal zvest do smrti. Ruski katoliški duhovnik Nikolaj Tolstoj je leta 1910 v francoskem dnevniku »Univers« (9. septembra) objavil, da je bil Solovjev dne 18. februarja 1896 v katoliški kapeli v Moskvi pred mnogimi pričami formalno sprejet v katoliško Cerkev. Molil je predpisano veroizpoved ter ji pridejal še svojo odzgoraj navedeno izpoved¹⁴ (odzg. str. 258). Ruski katoliški duhovnik Dejbner, prijatelj Solovjeva, priča, da mu je ta zatrjeval, da svoje javne veroizpovedi ni in ne bo nikoli preklical, a vsled razmer je ne more več očitno ponavljati. Zavedal se je, da njegovo ravnanje metodično ni bilo srečno. »Začel sem pri repu,« tako je zatrjeval Dejbnerju, »to je, začel sem z oznanjevanjem cerkvenega zedinjenja, a tega pri nas še ne morejo razumeti; s tem bi bil moral končati.«¹⁵

Res je, da je Solovjev do leta 1892. še prejemal sv. zakramente v pravoslavni cerkvi in da je bil ob smrti previden od pravoslavnega duhovnika, ker katoliškega ni bilo v bližini. A v takih izjemnih slučajih tudi v Rimu radi dovoljajo izjeme. Res je tudi, da se Solovjev ni mogel sprijazniti s srednjeveško obliko papeštva in s papeškim ceremonialom, res je, da se je motil, ko je trdil, da je mogoče nadnaravne verske skrivnosti (sv. Trojico) spoznati z naravnim razumom in da se bo pred sodnjim dnevom na zemlji uresničilo tisočletno kraljestvo Kristusovo (Cerkev sv. Janeza). A vedno je priznaval papeževo prvenstvo in nezmotljivost ter nujnost cerkvenega zedinjenja; vedno je bil pripravljen svoj nauk podvreči nezmotni Cerkvi.

Potrj od bolezní, razočaranja in mučne osamljenosti, se je vedno globlje potapljal v pesimizem ter obupaval nad velikim

¹⁴ D' Herbigny, str. 314/5.

¹⁵ Slovo istiny 1914, št. 18, str. 88.

poslanstvom Rusije in nad bodočnostjo svoje domovine. Leta 1894 je v pretresljivi viziji prerokoval zmago Japoncev nad Rusi. Zgoraj omenjenemu prijatelju Dejbnerju je rekel: »Nekdaj sem mislil, da je možna cerkvena unija ruske države, a zdaj vidim, da občinstvo k temu ni pripravljeno. Meni se zdi, da se Rusija kot celoten državno-narodni organizem ne bo zedinila z Rimom. To je sicer edino, kar bi jo moglo rešiti. Toda, ali ni prepozno?...« Zadnji stavek je izgovoril z veliko bolestjo. Nekoliko pozneje je pristavil: »Slišim odmeve groma. Rusijo čaka strašno gorje, — našim oblastem ne bo več mar veroizpovedno vprašanje (t. j. imele bodo hujše skrbi, kakor je omejevanje verske svobode).«¹⁶

V svojem poslednjem delu (1900), v »Treh razgovorih« (v »Povesti o Antikristu«) s pretresljivo preprostostjo napoveduje začasno zmago zla in brezverstva, kratkotrajen triumf panmongolizma in skorajšnji prihod Antikrista (v 21. stoletju). A vera v končno zmago krščanstva in cerkvenega edinstva mu ni zamrla, le da se je ta njegova najljubša ideja, za katero je toliko žrtvoval, naposled umaknila v skrivnostni mrak apokaliptične Cerkve sv. Janeza. V tej skrivnostni viziji je Solovjev pokazal, da je zvest sin vernega krščanskega Vzhoda in ljubitelj globokoverne ruske narodne duše. Skrivnostni starec Ivan (Joan), zaštopnik ruske cerkve, je prvi spoznal Antikrista in maloštevilnim vernikom s prepadenim glasom zaklical: »Otročiči — Antikrist!« Potem je vernike pozval k cerkvenemu edinstvu in objel Petra II.

Solovjev je bil globoko prepričan o resničnosti svoje vizije. Bolelo ga je, ko so se mu nekateri smejali. Nekoliko tednov po tem je umrl.

Ko je slabotno telo Solovjeva trohnelo v grobu, takrat je njegov veliki duh začel svojo zmagoslavno pot po Rusiji. Ruska akademija znanosti je spomin Vl. Solovjeva (ki je bil pol leta pred smrtjo izbran za častnega člana akademije) preslavila v javni seji dne 21. januarja 1901. Akademik A. T. Koni je zelo navdušeno govoril o delovanju in osebnosti velikega filozofa in bogoznanca.¹⁷ Rusko-japonska vojska je dokazala grozno res-

¹⁶ Slovo istiny 1914, str. 89.

¹⁷ Glej Izvēstija otdēlenija russk. jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii nauk. Tom VIII., knj. 1. Petrograd 1903, str. 233—277.

ničnost mračnih vizij Vl. Solovjeva. Ruski prevrat 1905/6 je razjasnil ozračje. Rusija je strmé občudovala svojega genialnega velikana. Zbrani spisi Solovjeva so se razširili po vsej Rusiji. Voditelji ruske inteligence v znanem zborniku »Věhi« (1909) z bridko resnobo očitajo inteligenci, da je vsled svoje plitvosti prezrla največjega ruskega verskega filozofa. Ob desetletnici smrti Solovjeva je Rusija dostojno preslavila njegov spomin. Prvi ruski filozofični časopis, »Voprosy filosofii i psihologii«, je Solovjevu posvetil cel obširen zvezek (1910, knjiga V.). V Moskvi se je osnovala nova založba »Putj« in je svoj prvi zbornik posvetila Solovjevu (1911). Ista založba je v elegantni opremi izdala ruski prevod najbolj katoliške knjige Solovjeva, »La Russie et l'Eglise universelle« (Rossija i vselenskaia Cerkv. Moskva 1911). V Petrogradu se je okoli leta 1910 organizirala družba ruskih »pravoslavnih katoličanov« v duhu Solovjeva in pod pokroviteljstvom lvovskega metropolita Šepctickega. Ta družba je začela leta 1913. izdajati časopis »Slovo istini. Pravoslavno-katoličeskij žurnal«. In ko so leta 1910 nekateri cerkveni fanatiki hoteli s sumničenjem motiti slovesno razpoloženje ter so Solovjevu očitali »papizem«, jim je Nikolaj Engelhardt v dnevniku »Novoe Vremja« (1910, 21. avgusta) zaklical: »Solovjev nam je kakor papež v vesoljnem kraljestvu uma in misli.«

Veliko dragocenih žrtev je zahtevala borba za versko svobodo v Rusiji. A ena najdragocenejših žrtev je Vladimir Solovjev. Njegova osebnost je kakor skrivnostno zrno, ki je moralo po telesu strohneti, da je mogla vstati verska svoboda. Veliki duh Solovjeva je končno premagal bizantinsko mržnjo proti Zapadu.

Odkar se je krščanski Vzhod po razkolu ločil od katoliškega Zapada, se na Vzhodu še ni rodil tako velik prerok cerkvenega edinstva kakor je Vl. Solovjev. Kakor ima Vzhod svoje skrivnosti in slabosti, kakor ima svoje slabosti in nejasnosti zastopnik skrajnjega evropskega Zapada, Newman, tako jih ima tudi Solovjev, zastopnik skrivnostne Rusije, ruski Newman. Vendar še nihče ni tako globoko umel problema Vzhoda in Zapada, še nihče ni tako bistroumno dokazal nujnosti cerkvenega edinstva. Vsak, kdor hoče preučevati vprašanje cerkvenega edinstva in delati za to veliko, a težavno nalogo, mora poznati življenje in dela Solovjeva.

Nova doba zahteva na vseh poljih nove orientacije. Nova orientacija je potrebna tudi v vprašanju cerkvenega edinstva. Glavno smer te nove orientacije — to lahko rečemo — nam kaže mednarodna organizacija »Apostolstva sv. Cirila in Metoda« in od tega društva prirejani mednarodni shodi na Velehradu. V tej mednarodni organizaciji so združeni vsi najboljši poznavalci vzhodnega cerkvenega vprašanja in glavni delavci za cerkveno edinstvo. Ena vodilnih zvezd te organizacije pa je in ostane Vl. Solovjev. Kdor bi pri nas hotel mimo te organizacije delati za unijo, ta bi več škodoval kakor koristil. Malokje je namreč površni diletantizem tako nevaren kakor na tem polju. Zlasti pa je treba enkrat za vselej premagati nesrečno misel, da bi bilo mogoče v isti misijonski družbi delati za pogane in za krščanski Vzhod. Na vzhodni meji je pač treba več umevanja in več spoštovanja častitljivega krščanskega Vzhoda. Kako je to umevanje in spoštovanje potrebno, tega nas najbolje uči Vl. Solovjev.

Leta 1911 mi je D'Herbigny poslal svojo knjigo o Vl. Solovjevu, najboljše delo svoje vrste, s prošnjo, naj bi se to delo po želji odličnih katoliških krogov prevedlo v slovanske jezike. Ta želja je jako umestna. S Solovjevom naj bi se bolje seznanili severni Slovani, zlasti pa Jugoslovani. Ker ni upanja, da bi se v tesnih balkanskih soteskah rodil tako velik prerok cerkvenega edinstva, kakor je Solovjev, zato naj bi se Solovjev presadil na jugoslovanska tla. Potrebna je dobra biografija Solovjeva (prevod ali posnetek D'Herbignyeve knjige) in prevod zbranih del. To je predvsem naloga Hrvatov, ki so vsled jezikovne skupnosti s Srbi središče jugoslovanske kulture in ki so nekdam dali Solovjevu zavetje v odločilnih dnevih njegovega življenja. D'Herbignyevo knjigo o Solovjevu je odlikovala francoska akademija; gotovo se bo i med Hrvati našlo književno društvo ali kak mecen, ki bo primerno podprl to važno podjetje. Ako bi Hrvatje to nalogo zanemarili, potem bi morali nositi težko očitjanje, da premalo umevajo svoje zgodovinsko poslanstvo. Ako se pa brez odlašanja lotijo tega važnega dela, potem morda kdaj dosežemo, da bodo ideje Solovjeva zmagovale od Triglava do Carigrada.

Absolutizem in Cerkev.

Dr. Jos. Srebrnič.

Cerkev je nasilju vedno bila nasprotna. Nasilje je zmerom spojeno s krivico, ni pa večje in doslednejše boriteljice proti krivici, kakor je ravno Cerkev.

Absolutizem ne izraža sicer naravnost tudi nasilja; pomenja prvotno le državno obliko, kjer je vladar v izvajanju svoje oblasti popolnoma neodvisen od volje podanikov. Nikakor ni nujno, da je pri tem njegov nastop krivičen. Vendar je absolutizem dejansko vedno spojen z nasiljem; dejansko vedno predstavlja moč, ki se ji mora vse uklanjati in ki torej pravico priznava le toliko, kolikor ne nasprotuje njegovim interesom. V tem zmislu izraža vsako absolutistično vladanje nebroj krivic, posebno odkar so pod vplivom rimskega prava Macchiavelli, Hobbes i. dr. razširili in uveljavili načelo, da državna oblast ni vezana na nikake pravne in npravne meje. Pravnih in npravnih mej za državo ne pozna tudi liberalna pravna veda sedanjega časa. Cerkev je ta načela v silabu 8. decembra 1864 slovesno obsodila.

Absolutizem kot nositelj nasilja in krivice se mora prej ali slej brezizjemno povsod pojaviti, kjer Cerkev nima nobenega vpliva, oziroma kjer je svoj vpliv izgubila. To velja ne samo za najvišjo državno oblast, ampak za vsako oblast tudi v različnih korporacijah, ki obstojajo naznotraj države. Pojavi absolutizma vedno značijo pomanjkanje pravega krščanskega duha, kajti absolutizem raste in se razvija le na tleh nebrzdanega pohlepa po moči nad drugimi ter se ohranja le z nestrpnim zametanjem in s krivicepolnim zatiranjem drugih. Duh krščanstva pa je pravičnost, svoboda in ljubezen!

Absolutizem je torej zmerom znamenje nekrščanskega duha, oziroma nekrščanskih strasti in nazorov, proti katerim se je Cerkev vsekdar borila.

Za nositelje katerekoli oblasti in kateregakoli vpliva obstoja neprestana skušnjava, da bi svojo moč razširili, ne vedno v korist splošnosti, ampak iz nagnjenja, da bi sebe silneje uveljavljali in da bi dali drugim svojo moč občutiti. Krasno slika sv. pismo ravnanje nasilnika, ki se vdaja taki skušnjavi: »Vaše sinove vam bo jemal ... Tudi vaše hčere bo rabil ... Jemal vam

bo vaša najboljša polja, najboljše vinograde in oljične ograde ter jih oddajal svojim služabnikom... Tudi vaše hlapce in dekle in vašo najboljšo živino vam bo vzela, da bodo delali izključno za njega. Poleg tega bo zahteval desetino tudi od vaših čred in vi boste njegovi hlapci.«¹ Ali pa če slišimo tam Roboama govoriti: »Moj oče vam je naložil težak jarem, jaz ga bom še težjega napravil; moj oče vas je tepel z biči, jaz pa vas bom s škorpijoni.«²

Tu ne pride v poštev ne Bog in njegov zakon, ne človek in njegove pravice; tu odločuje le samovolja. Absolutizem je za družbo nekaj strašnega. Ali preide v stanje hlapčevstva ali pa se mora roditi odpor do najbolj krvavih izrodov revolucije. Oboje je za družbo nesreča.

I.

1. — Cerkev se je takoj od svojega početka borila proti absolutizmu. Neizmerne so bile njene žrtve pri tem boju v rimski državi. Ampak zmagala je! Atanazij, Ambrozij, Bazilij, Ivan Krizostom so za vse veke slavne slike škofov, ki pred nasilniki niso poznali strahu. Trpeli so vsi, toda umikali se niso. Nasilje se je umikalo pred njimi!

Borila se je Cerkev proti absolutizmu nemških cesarjev in drugih vladarjev v srednjem veku. Trpeli so tudi tukaj Gregorij VII., Aleksander III. in toliko drugih, a umaknili se niso. Nasilje je moralo končno priznati, da stoji in gospodari Bog s svojim zakonom nad njim. Varih božjega zakona je bil papež.

»Varstvo zatiranih, pribežališče nesrečnih« imenuje francoska kraljica Ingeburga Inocenca III., h kateremu se je zatekla, iščoča pri njem pomoči proti svojemu nasilnemu soprogu Filipu Avgustu.³ — »Kladivo krivičnikov, tolažnik nedolžnih« naziva istega papeža Peter Blessius.⁴ — Iz vseh takih in podobnih izjav pa zveni prepričanje, kako naravno je za glavarja Cerkve, da brani pravico.

Škofe, ki so bojazljivo odnehavali pred samovoljo knezov, so vsi dobromisleči pomilovali. Tako piše Ivan Salisburški

¹ I. Kralj. 8, 11—17.

² III. Kralj. 12, 14.

³ Hergenröther: Katholische Kirche und christlicher Staat, 1872, p. 92.

⁴ Pravtam, p. 22.

(† 1182): »Če bi škofje svojo oblast vršili le po željah knezov, bi prav gotovo v kratkem zločini ostajali nekaznovani, nihče bi ne grajal nasilja tiranov in Cerkev sama bi ne mogla dolgo obstati. Kdorkoli torej napeljuje duhovne, da molčijo in se potuhnejo ob pogledu na krivice, je brez dvojbe po mojem mnenju heretik in predhodnik antikrista, če ne že sam poosebljeni antikrist.«⁵ — »Pri koncu smo s škofom, ki je bojazljiv!« pravi na drugem mestu isti pisatelj, sklicujé se na besede sv. Ciprijana.⁶ — V največji časti so bili oni, ki so proti nasilnikom branili svobodo Cerkve, kakor n. pr. na Angleškem sv. Tomaž Becket († 1170). Peter Blessius ga imenuje slava vernikov, radost ljudstva, strah vladarjev, Bog Faraona, ter se splošno izraža: »Ni pri škofu sijajnejšega razloga za proslavo, kakor če moško štíti svobodo Cerkve.«⁷ — Svobodo Cerkve štítiti pa je pomenjalo tedaj in pomenja tudi vedno boriti se proti nasilju absolutizma.

2. — V srednjem veku se v zapadni in srednji Evropi absolutizem ni mogel nikjer povzdigniti, ker je duh Cerkve prevladoval. Vsi poskusi, da bi uspel, so privedli do spora s Cerkvijo, in podleči je moral.

Sploh je imel tedaj dvojno veliko oviro pred seboj, da ni mogel zmagati. Prva ovira je bila Cerkev, ki je po svojem vsestranskem vplivu skrbno čuvala, da se božja postava nikjer ni kršila. Knezi so se videli nadzorovane in kontrolirane. »Absolutizem pa« — pravi Cantù — »je le tedaj mogoč, če se knezi zavedajo, da ne stoji nobena avktoriteta več nad njimi.«⁸ — Druga ovira so bila stanovska zastopstva. Ta so tvorila za tedanje vladarje zunanjo pravno mejo, ki je pri svojih državnih poslih niso mogli in niso smeli samovoljno prekoračiti.⁹ Delovanje knezov se je moglo torej gibati le med božjo postavo in pravicami stanov. Tako je ostalo, dokler je Cerkev ohranila svoj vpliv.

Oglejmo si malo natanje tedanje razmere! — Knez ni vladal sam; stanovi so vladali ž njim. On ni imel pravice, odločevati o vojni in miru; ta pravica je bila pri

⁵ Pravtam, p. 19.

⁶ Pravtam.

⁷ Pravtam.

⁸ Cantù, Weltgeschichte, VI., p. 330.

⁹ Dr. Albert Stöckl: Das Christentum und die großen Fragen der Gegenwart, Mainz 1880, II., p. 218.

stanovih. Ni imel pravice, poljubno siliti koga v vojaško službo; tudi ni imel pravice, nalagati davčnih bremen! — Pač pa so smeli stanovi svoje svoboščine braniti z orožjem v roki; in posebno knežje sodišče je imelo nalogo, kralja klicati pred svoj sodni stol, če se je kje hudo pregrešil.¹⁰

Značilno je tudi, da v poznejšem času — kakor dokazuje Janssen — vladar niti državnih pogodb z drugimi vladarji ni mogel sklepati brez vednosti in soglašanja stanov.

Sodelovanje ljudstva pri vladanju je bilo načelo, ki je sveti Tomaž Akvinski kot samoposebi umevno uči in poudarja. »Da morejo knezi v kaki državi ali pri kakem narodu dobre postave dajati,« pravi, »treba vsaj dvoje vpoštevati. Prvo je, da sodelujejo vsi na en ali drug način pri vladanju, kajti tako se med ljudstvom mir ohrani, poleg tega imajo take zakone vsi radi ter se jih drže.«¹¹

Za vladarja pa je bila tedaj največja hvala: bil je strog prijatelj pravice, dober sodnik.¹²

Tudi kanonsko pravo zahteva od zakona, da odgovarja naravi in običajem ljudstva, da je primeren kraju in času.¹³ Samo božji zakon je nespremenljiv. Zato je Cerkev pustila raznim ljudskim slojem v posameznih narodih vse stare svoboščine, da le niso bile v nasprotju z božjim zakonom. Noben vladar jih ni mogel zatreti, dokler je narode prešinjal duh Cerkve. Radi tega v tedanjih monarhijah navzlic fevdalnemu pravu tolika oblast pri ljudstvu oziroma njega stanovih! Cerkev tiste oblasti ni preganjala; zatiral in ubil jo je šele pozneje absolutizem knezov. —

3. — Kmetje, tudi nesvobodni, so imeli v srednjem veku i sami nebroj svoboščin, ki jih dandanes nikjer ne poznajo. Imeli so lastna sodišča, kjer so po svojih starih običajih sami reševali svoje spore; imeli so dalje svoja zborovanja, kjer so določali, koliko treba dati zemljiščnemu in deželnemu gospodarju; imeli so tudi svoje lovske, gozdne, vodne in pašne pravice.¹⁴

Po mestih so se porajali in razvijali cehi, zopet z lastnimi sodišči, zakoni in navadami. Nihče se ni mešal v njih življenje; nihče ni vprašal, kaj govoré na svojih shodih; koliko članov

¹⁰ Janssen: *Geschichte des deutschen Volkes*, 1883°, I., p. 446 ss.

¹¹ S. Th. 1, 2, qu. 105, art. 1, c.

¹² Janssen, o. c. p. 451.

¹³ Pravitam, p. 479.

¹⁴ Janssen, o. c. p. 496 ss.

imajo; kake sklepe, kaka pravila so sprejeli. Sami so skrbeli za red. Njih člani pa so smeli brez vojaških ali policijskih potnih in prehodnih listov potovati iz kraja v kraj ne samo v lastni državi, ampak kjerkoli tudi v tujini. Pripadnost h cehu in zadevna izkaznica, ki pa jo je napravilo cehovo predstojništvo, je bila edina listina, ki jim je povsod meje odpirala, nje same pa uvajala kot dobrodošle goste.

Svoje samostojno življenje so imela tudi mesta. Mnoga so dosegla celò najvišjo politično neodvisnost. Sama so se vladala. Sprva so bili sicer plemiči, ki so imeli upravo v rokah, pozneje pa so se jim pod vplivom gospodarskih organizacij pridružili tudi rokodelci in od tedaj je vse meščanstvo sodelovalo in so odločevalo pri blagobitju in razvoju lastne občine. Sami so nadzorovali in urejevali trgovino in raznovrstni promet; sami volili policijo; sami določevali davke ter uporabo dohodkov; sami so pošiljali davke vladarju; sami tudi skrbeli za vojake v morebitnih bojih in vojnih podjetjih.¹⁵

Življenje, avtonomija, svoboda povsod! Tako je ostalo, dokler je Cerkev in kjer je Cerkev s svojim duhom vladala nad narodi in knezi.

4. — Pričelo pa se je že od 12. stoletja dalje širiti rimsko pravo! Rimsko pravo je duša rimske države. Tu imamo tudi cesarja, latifundije in suženjstvo. Papeži so se zavedali, kaj pomenja vse to, posebno odkar so Hohenstaufi s pomočjo rimskega prava hoteli ne samo uničiti vsako svobodo v Italiji, ampak tudi nje same s Cerkvijo vred sebi podjarmiti. Cerkev je to pravo zavračala, kjerkoli je nasprotovalo božjim zapovedim; skušala je tudi preprečiti, da bi se širilo; papeži so prepovedovali poslušati in imeti na vseučiliščih predavanja o njem.¹⁶ Dobro so znali, kakšnega zla narode s takimi prepovedmi obvarujejo.

Rimsko pravo se je sicer vseeno širilo in uvajalo. Toda v isti meri se je tudi širil in razvijal absolutizem; v isti meri so izginjali stanovi in njih svoboščine, so umirali cehi in podobne korporacije, je izgubljal kmet svoje stare pravice. Rimsko pravo pozna le absolutističnega vladarja nad podaniki, absolutističnega poglavarja nad družino, absolutističnega gospodarja nad sužnji. Humanizem in renesanca 14. in 15. stoletja označujeta

¹⁵ Janssen, o. c. p. 443 ss.

¹⁶ Janssen, o. c. p. 480.

torej tudi prehod iz dobe politične in gospodarske svobode v srednjem veku v dobo absolutizma novejših časov.

II.

1. — Nič ne dokazuje večjega nepoznanja Cerkve in papeštva kakor očitok, da je papeževa oblast samovoljna in neomejena. Prav radi tega, ker je to oblast papeževa, ker je tako vzvišena, je tudi silno vezana, učijo pisatelji v srednjem veku samem, ko se je papeštvo nahajalo na višku svojega vpliva.¹⁷ Omejena je po božjem pravu, po pravičnosti nasproti narodom in vernikom sploh. Zato vidimo v vseh časih papeže, ki so radovoljno sprejemali opomine pobožnih, dobromislečih oseb, celo žensk, kakor n. pr. sv. Katarine Sienske.¹⁸ O absolutizmu papeževe oblasti ne moremo torej niti govoriti. Omejujejo jo še premnoge druge okolnosti: spoštovanje do izjav cerkvenih zborov, oziri na stare naredbe in običaje, oziri na kolegij kardinalov, oziri na pravice škofov, na redove, na razmerje do svetnih oblasti, na javno mnenje, na duha in mišljenje narodov itd.¹⁹

Kakor ni torej mogoč absolutizem v papeštvu, tako ga Cerkev ne trpi v episkopatu in religioznih korporacijah. Treba le pregledati zadevna poglavja cerkvenega prava. Mnogi zgledi iz zgodovine, n. pr. Nikolaj I. (858—867),²⁰ nam kažejo, kako odločno so papeži nastopili, če so kdaj škofje ali metropolitoli poskušali absolutistično vladati.

Cerkev torej ne trpi nasilja v svoji sredi; v narodih pa, ki gospoduje s svojim duhom v njih, ohranja zmisel za svobodo v vseh panogah življenja ter duši že v kali vse nastope absolutizma.

Popolnoma napačno sodijo o Cerkvi tudi tisti, ki ji očitajo tlačenje in ubijanje vesti, torej »tiranstvo vesti«, kadar zahteva za svoje dogme in za svoje razsodbe v zadevah vere in npravnosti uklonitev razuma in sprejemljivo voljo za svoje disciplinarne odredbe. Popolnoma napačno sodijo o njej, ker jo na-

¹⁷ N. pr. Ivan Salisburški; cf. Hergenröther: *Kath. Kirche etc.*, o. c. p. 917 s.

¹⁸ Podatke cf. Hergenröther o. c. 118.

¹⁹ Pravtam, p. 918 ss.; cf. tudi Döllinger: *Kirche und Kirchen*, München, 1861², p. 38 s.; Hergenröther, *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, 1904⁴, II., p. 487 s.

²⁰ Cf. n. pr. Weiss: *Hist. Eccl.*, Gradec, 1907, I., p. 581 ss.

pačno pojmujejo! Cerkev izraža razodeto božjo resnico: svetoven nazor, skozi in skozi enoten in popoln, kjer ni možno reči, to meni ugaja, ono pa ne; to sprejemem, onega ne morem. Pri tem svetovnem nazoru velja: ali prav vse ali pa nič. Če sprejmeš prav vse, potem je nezmislno govoriti o tlačenju in ubijanju vesti; če pa ne sprejmeš ničesar, potem si zunaj Cerkve, in govor o tlačenju in ubijanju vesti ni več upravičen.

2. — Vso drugo sliko dobimo, kjer ni več Cerkve in njenega vpliva. Pot proč od nje pomenja v verskem, političnem in gospodarskem življenju skoraj brez izjeme pot proč od svobode v jarem absolutizma. To vidimo že pri starih sektah, isto v razkolništvu in protestantizmu. Kako je z islamom, je itak vsem znano.

»Kar hočem jaz, to mora veljati kot zakon cerkve!« je izjavil arijanski cesar Konstancij I. 355. na cerkvenem zboru v Milanu. Kdor se ni uklonil, je šel v prognanstvo. Isto je mislil bicantinski cesar Leon III. (716—741). »Jaz sem hkrati cesar in škof!« je odgovoril Gregorju II. (715—731) na besede, naj češčenje svetih podob pusti pri miru, ko vendar dogme Cerkve niso stvar cesarja, ampak škofov. To cezaropapistično načelo, vzeto iz rimskega prava, se ponavlja pri vseh razkolnikih in v vseh herezijah. Tudi protestantizem ga je uveljavil v obliki: Gospodar zemlje je gospodar vere. Na westfalskem mirovnem shodu l. 1648. je bil ta gorostasni nazor celò sankcioniran. Nihče izmed svetnih knezov se ni nad njim spotikal, nihče proti njemu protestiral. Edini papež je povzdignil svoj glas ter obsodil mirovni sklep s sistemom nasilja, ki ga je izražal. Pa ga radi tega še zmerom napadajo!²¹ —

3. — Narodi v Evropi so se Cerkvi od dobe humanizma in renesance naprej vedno bolj odtujevali. Nje duh se je moral umikati pred rimskim pravom in protestantizmom. Za seboj je puščal grobove stanov, razvaline svobodnih korporacij in mest, razbite svoboščine kmečkega stanu. Posebno ta je moral novo dobo strašno skusiti. V letu reformacije 1517 n. pr. je odredil vojvoda Ulrich Würtemberški, da se imata obe očesi izdreti tistemu, ki bi ga zasačili z lokom ali puško v roki na krajih, kjer

²¹ Prim. Döllinger, o. c. p. 49—62.

divjačina živi.²² Isto, da celò smrtno kazen so n. pr. na Danskem l. 1537. določili za kmeta, ki bi lovskega psa našli pri njem.²³ Staro pravdo so poteptali popolnoma. Na njeno mesto je stopilo neznosno tlačanstvo. V Evropi je zavladal absolutizem. — »L'état c'est moi!« je bilo njegovo geslo. Prosvetljenci à la Voltaire so ležali pred njim na tleh, dočim so proti zaščitnici svobode klevetali: »Ecrasez l'infâme!«

4. — Seveda sčasoma je postal jarem pretežak. Padel je absolutizem knezov; vrgel ga je terorizem revolucije. Toda navzlic temu je absolutizem ostal v raznih drugih oblikah še dalje: v nasilju večine po parlamentih; v nasilju množice in javnega mnenja; v nasilju velekapitala. Najhuje pa teži nad narodi v obliki militarizma.

Militarizem izhaja iz konskripcijskega sistema, ki ga je rodila francoska revolucija in ki ga je v njegovi strožji obliki splošne prisilne večletne vojaške dolžnosti Prusija kot stalno institucijo prva uvedla. Od tam je militarizem kot grozen hudournik preplaval vso Evropo.²⁴

Militarizem je sad absolutizma ter po svojem bistvu nasproten vsaki svobodi: moti in uničuje že izbrani poklic; oktroira človeku poklic, ki ga nima; razdira družinsko življenje; draži nagone nasilja; ogroža okolico in narode.²⁵ Kako militarizem nasprotuje že naravnemu redu, se vidi iz predloga Benedikta XV., naj se vendar uvede splošna razorožba; se vidi iz soglasnega priznanja, ki ga je našel ta predlog povsod; se vidi iz odgovora, ki sta ga avstrijski cesar in nemška vlada dala na papežovo mirovno noto.

× × ×

Nikdar še ni Evropa absolutizma tako občutila kakor sedaj! Bo-li spoznala, kdo-le ji more prinesiti osvoboditev? Bo-li spoznala, da so predlogi Benedikta XV. zahteve pravičnosti in svobode, kakor jih uči kot zakon božji katoliška cerkev? — —

»Nazaj k naravi!« je klical nekdaž Rousseau. Njegov klic ni bil klic z neba, kajti ljudi je speljal na pota, vodeča v revolucijo, v reke krvi, v neznosno tlačanstvo vojnega moloha.

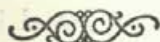
²² Janssen, o. c. p. 498.

²³ Döllinger, o. c. p. 98.

²⁴ Stöckl, o. c. III., p. 62 ss.

²⁵ Pravtam, p. 70.

»Nazaj k Cerkvi!« mora biti naš klic. Njemu se treba odzvati! In splošen mora postati ta klic, da pripelje ljudi zopet na pota pravičnosti: Daj vsakemu svoje!, in dalje po istih potih do tja, kjer vlada spoštovanje in ljubezen in kjer se vodi v lastnem srcu stalni boj proti nebrzdanemu pohlepu vseh vrst, a ne vlada zato nikjer ne nasilje, ne krivica!

Verske, socialne in politične naloge po vojski.

Prof. dr. Andrej P a v l i c a.

Veliki zgodovinski dogodki nakazujejo človeštvu nove naloge in skrbi in načrtujejo nove smeri, nova pota. Tak velik dogodek je sedanja usodepolna svetovna vojska, podobna velikemu požaru, ki upepeljuje in uničuje, razdira in podira, kar je stoletja trdno stalo, a nam z ognjem in žarom tudi kaže, česar prej nismo mogli ali nismo hoteli videti. Misel na bodočnost dela vsem resne skrbi. Koliko dela in truda bo treba, da se nekoliko zakrijejo grozni sledovi pogubne vojske! Svetovna vojska je vsekala vsem narodom hude rane, zlasti pa tistim, ki so neposredno prizadeti. Med temi so žal tudi primorski in koroški Slovenci, ki so čakali hude dneve, kakršnih ni videl naš narod v tisočletjih. Njih domovi so porušeni in požgani, njih polja poteptana, sami pa begajo po tujini, trpeč uboštvo in lakot in željno pričakuječ velikega dne, ko poreko: Domov pojdemo!

Za ta veliki čas, ko se bo naše ljudstvo vrnilo iz pregnanstva v domačijo, ko bodo vojaki odložili orožje in prišli spet pod domači krov, kjer jih njih dragi že težko pričakujejo, se moramo primerno pripraviti, da si ne bomo kdaj očitali, da smo zamudili velevažno priliko in da ne bomo kdaj govorili: Ko bi se dalo vse dvakrat storiti, bi vdrugič vse bolje storili. Izdelati bi bilo treba načrt, po katerem naj bi enotno in uspešno delovali za obubožano ljudstvo, za zgradbo podrtih domov, za ohranitev posestnega stanja, ker je čisto gotovo, da se bodo vrivali kapitalisti in oderuhi, ki so se vsled nesposobnosti in nemarnosti naše vlade med vojsko z raznimi podjetji razvalili in razpasli, ter sploh za prenovitev in okrepitev moralnega in gmotnega reda. Naša skrb bo morala biti, da se polagoma popravi vsa velika škoda, ki jo je prizadela našemu narodu nesrečna vojska, da bo naš narod napredoval in se razvijal, kakor je volja božja.

Da uredimo delovanje, je gotovo zelo koristno, ako se ozremo na zgodovino in premislimo, kako so sveti in požrtvovalni možje v prejšnjih časih delovali za svoj narod, ko ga je zadela taka ali tej podobna katastrofa. Tako katastrofo je doživel n. pr. izraelski narod

ob času babilonske sužnosti, ki je trajala sedemdeset let.¹ Zdelo se je, da se judovsko ljudstvo ob koncu te sužnosti ne bo moglo več dvigniti. Toda Bog mu je poslal svetih in pogumnih mož, razumnih in požrtvovalnih voditeljev, ki so dosegli, da se je ljudstvo vrnilo, in so skrbeli, da si je v domovini spet opomoglo. To so bili njegovi največji dobrotniki, ki se niso strašili nobenih težav in zaprek. Navdušili so narod in obnovili v njem vlado in red.

Naj podamo tu nekoliko črtic iz njih delovanja z namenom, da uporabimo to v sedanjem kritičnem času. V tem oziru je največjega občudovanja vredno delovanje dveh mož, namreč duhovnika Ezdre in dvornika perzijskega kralja Nehemije, ki sta se z mnogimi Judi vrnila iz sužnosti okolu srede petega stoletja pred Kr. Njiju delo za moč in blagor ljudstva bodi nam v pouk.

* * *

Ob velikih katastrofah, ki zadevajo narode, je treba pred vsem junaškega poguma, da ž njim osrčimo ljudstvo. Ko so prišli voditelji judovskega ljudstva iz babilonske sužnosti, so ponoči, ne da bi jih kdo videl, pregledovali podrte zidove in požgana vrata v Jeruzalemu, jokaje nad silnim razdejanjem.² Potem pa so zbrali ljudstvo in so je začeli navduševati z junaškimi besedami: »Pridite, pojdemo in zidajmo zidove Jeruzalema in ne bodimo več v zasramovanje drugim narodom!« Sovražniki, ki so okolu njih prebivali, so se jim v začetku smejali, govoreč: »Naj zidajo, naj zidajo! Ako lisica pride, bo preskočila njih kamnati zid!« Pogumni možje pa se niso dali od dela odvrniti, temveč so celo z orožjem nastopili proti vsem, ki so jim hoteli braniti delo. Nehemija je klical ljudstvu: »Nikar se ne bojte! Spomnite se velikega in strašnega Boga in bojujte se za svoje brate, za svoje sinove, za svoje hčere, za svoje žene in svoje hiše!«³ Radi sovražnikov je polovica mladeničev delala, polovica pa je bila za boj pripravljena s sulicami, s škiti, z loki in oklepi; pa tudi ti, ki so zidali, teže nosili in nakladali, so z eno roko delali, v drugi pa meč držali.⁴ Sleherni, ki je delal, je bil z mečem opasan okrog ledja. Delali so neprestano, da niso niti oblačil od sebe devali.⁵ Tako so najnujnejša dela dovršili v 52 dneh, »da so se jeli bati sovražniki v okolici in da so bili brez poguma v sebi, ker so spoznali, da je od Boga to delo.«

Ta junaški pogum bodi nam vsem v zgled v sedanjih, za naše ljudstvo težkih časih. Sedaj naj se pokaže, kako znamo trpeti in vztrajati, kako zna naša moč kljubovati vsem viharjem! Naj nas veliki časi ne najdejo malodušne! Veliki možje, ki so judovsko ljud-

¹ Od l. 606. do l. 536. pred Kr.

² Knjiga Neh. 2.

³ Neh. 4, 14.

⁴ Istotam 4, 17.

⁵ Istotam 4, 23.

stvo v najtežjih časih spravili spet na noge, niso omahovali in obupavali, ampak delali in zidali. Posnemajmo jih! Tako se bo tudi v našem ljudstvu vnelo srce za delo in napredek.

Zanimivo in za naše razmere zelo poučno je, kako so se tudi v tistem času vrivali med ubogo ljudstvo, ki je prišlo iz pregnanstva, izkoriščevalci in oderuhi, ki so zahtevali visoke obresti. Ljudem, ki niso mogli plačevati obresti ali poravnati dolga, so jemali njive, vinograde, oljnike, hiše in celo sinove in hčere. Ko je sveti in za dobro stvar vneti mož Nehemija videl te razmere, se je razjezil in rekel: »Ali za obresti terjate sleherni svoje brate? ... Mi smo, kakor veste, po svojem premoženju odkupavali Jude, svoje brate, ki so bili prodani narodom; in vi boste tedaj svoje brate prodajali, da bi jih mi odkupovali? ... To ni dobro, kar delate; zakaj ne živite v strahu našega Boga, da nam ne bodo očitali narodi, naši sovražniki? Tudi jaz, moji bratje in moji hlapci smo prav mnogim denarja in žita posodili; sploh tega nikar ne terjamo, temveč jim odpuščamo dolg, ki so nam ga dolžni. Dajte jim danes nazaj njih njive, vinograde, oljnike in hiše; še več, tudi odstotke za denar, žito, vino, olje, ki jih po navadi od njih terjate, vrnite jim.«⁶ Nehemija hoče torej, naj Judje vrnejo velikodušno svojim bratom zastavljene reči in obresti ali odstotke. Oderuhi so morali vpričo duhovnikov priseči, da bodo storili, kar so od njih zahtevali. Nehemija sam je dajal vsem judovskim predstojnikom prelep zgled. Čeprav ga je perzijski kralj postavil za prefekta v judovski deželi, vendar ni hotel niti on niti hlapci njegovi dobivati hrane, ki mu je pritikalala kot prefektu. Deželni prefekti, ki so bili pred njim, so obkladali ljudi, jemljč od njih na kruhu, vinu in denarju. Tudi njih služabniki so trli ljudstvo. Nehemija in njegovi pa niso delali tega. Bil je neprestano pri zidanju in ni nobene njive kupil.⁷ Tudi hlapci so morali biti vedno pri delu zbrani. Ker je bilo ljudstvo silno izpraznjeno, je od svojega dajal za vzdrževanje sodnikov in druge deželne gosposke.⁸

To je bilo rešilno delo ob veliki katastrofi, ki je zadela judovsko ljudstvo. Take katastrofe se dajo premagati in ozdraviti le z veliko požrtvovalnostjo. Požrtvovalnost je lev iz Judovega rodu, ki vse preмага, kakor nas uči zgodovina prav o tistih časih, ki so bili za Jude najžalostnejši. Ljudje, ki iščejo ob takih prilikah le svojih koristi in dobičkov, ki bi radi od ljudskih nezdod bogateli, so največja nesreča za narod.

⁶ Istotam 5, 8.

⁷ Istotam 5, 16.

⁸ Darežljivost Nehemije je bila velika. Imel je pri svoji mizi vsak dan sto in petdeset mož vrh teh, ki so prihajali iz narodov. Neh. 5, 17. Po sedanji svetovni vojski bomo morali tudi mi na široko odpreti srce in roke, ker imeli bomo brez števila sirot, pohabljenec in vdov! V tem oziru bo treba ustvariti po vseh deželah karitativne organizacije, ki naj prevzamejo skrb za to. Strašne posledice svetovnega sovraštva more ozdraviti le neizmerna krščanska ljubezen.

Za naše razmere je tudi to zelo poučno. V nesreči, ki je zadela nekatere Slovence, pomagajmo jim kot bratje, da nam ne bodo česa očitali drugi narodi, naši sovražniki. Slovenski razumniki, zlasti čč. duhovniki, imajo sedaj rodoljubno nalogo, da poučijo ljudstvo, kako treba sprejemati brate, ki so morali bežati izpred sovražnika, izgubivši vse svoje imetje. Sedaj je čas rodoljubja! Ne zamudimo te lepe priložnosti! Ves narod se mora čutiti kot ena družina, v kateri ni mesta za krkšnokoli oderuštvo. Razmaknimo mejnike, ki so nam jih postavili sovražniki, in dvignimo visoko zastavo ljubljene Jugoslavije!

Oderuhom in izkoriščevalcem bomo morali na prste gledati posebno po vojski. Le-ti obračajo že sedaj iz svojih skrivališč oči na bogati plen, ki jih čaka v opustošenih deželah. Pripravljajo se že, kako bodo od ubobožanega ljudstva kupovali zemljišča, dajali posojila na visoke obresti, prevzemali za obnovitev dežele razna podjetja itd. To bo usodepolno zlasti raditega, ker se bo vrival v našo zemljo tuji še netaknjeni kapital — nemški in laški —, ki bo našemu ljudstvu škodoval v dvojnem oziru, v gospodarskem in narodnem. Prav verjetno je, da bodo mnogi begunci, ki so v preganstvu porabili denar, ob povratku prodajali zemljišča ali si izposojevali denar. Tako se bodo družine zadolževale in polagoma pogrezale v novodobno suženjstvo, t. j. deloma kolonstvo, deloma proletariat. Prav tako je tudi verjetno, da se bodo za zgradbo porušenih domov, vasi in mest oglasila tuja podjetja, ki bi hotela ves dobiček odnesti iz dežele. Nujno potrebno je, da se v tem oziru organizujemo, in sicer da si napravimo prav konkretne načrte, kdo naj vzame delo v roke, ali dežela ali odbor za obnovitev opustošenih krajev ali kaka domača zadruga? To so resna vprašanja. Kakor so judovski voditelji odganjali Samarijane in nevernike od dela, tako bomo morali mi odganjati oderuhe in izkoriščevalce, ki se bodo vrivali. Postaviti se bo treba na lastne noge. V to bodo morali pomagati naši denarni zavodi in naše zadrugne organizacije. Sedaj bo prilika, da zastavijo vso moč, da odženô tujce od naše zemlje in da ostaneta obrt in trgovina v naših rokah. Vsi sovražni naklepi naj se razbijô ob naši organizaciji, požrtvovalnosti, zavednosti in vztrajnosti. To je tem bolj potrebno, ker bo skušal tudi socializem zavajati ljudstvo na kriva pota. Da rešimo domačijo, bomo morali po zgledu izraelskega ljudstva z eno roko delati, v drugi pa meč držati!

Glavna skrb judovskih voditeljev pa je bila za moralno prenovljenje ljudstva. Ko se je vrnil duhovnik Ezdra iz sužnosti, se je lotil misijonskega dela. Začel je učiti in razlagati Mozesovo postavo. Ko je učil, je stal na vzvišenem prostoru, na leseni stopnici, ki jo je bil naredil za govorenje. Vse ljudstvo, možje in žene in vsi, ki so mogli umeti, so pred njim stali in jokali, ko so poslušali besede božje postave, pritrjujoč in obljublajoč pokorščino. Razlagal pa je Ezdra božjo postavo vsak dan sedmega meseca do 24. dneva, ko so obhajali sklep. Tisti dan so se sešli Izraelovi otroci v postu, v raševnikih in s pepelom na sebi, so se

spovedovali (t. j. spoznavajoč svoje pregrehe in hvaleč Boga) in molili. Obljubiti so morali, da ne bodo dajali svojih hčera sinovom tujih narodov in da ne bodo jemali njih hčera v zakon. Ločiti so se morali od tujk. Višji duhovniki, leviti in vse ljudstvo je moralo priseči, da bodo živeli po božji postavi in služili edinemu, pravemu Bogu. Tako so obnovili z Bogom zavezo, ki so jo poglavarji morali podpisati. V smislu te zaveze so se obvezali zlasti za posvečevanje sobotnega dne. Ko je Nehemija videl kasneje, da nekateri ne posvečujejo sobotnega dne, se je odločno zavzel, da naj dela opravljajo ob drugih dneh, ne ob sobotah. Klical je poglavarjem v Judu: »Kakšna huda reč je to, ki jo počenjate in sobotni dan oskrunjate? Ali niso naši očetje tako delali in ali ni naš Bog poslal vse te nesreče nad nas in nad to mesto? In vi še zvišujete srd na Izrael, ker soboti nečast delate?«⁹ Vsled tega je ukazal ob sobotah vrata jeruzalemska zapirati, da niso kupci mogli v mesto, in je stražo postavil k vratom, in ko so se kupci drugih narodov zunaj vrat zbirali, jih je trdo prijel in prepodil. Perzijski kralj je dal duhovniku Ezdru povelje, da naj se obsodi vsak, ki bi ne spolnoval pridno božje postave, bodisi v smrt ali v pregnanstvo ali v izgubitev premoženja ali vsaj v ječo.¹⁰ Ezdra je z veliko gorečnostjo opravljal duhovsko opravilo.

V tem so nam dali judovski voditelji važen zgled. Misijonsko delo bo po sedanjih pogubonosni vojski nujno potrebno. Vojska in ž njo združeno begunstvo je vsekalo našemu ljudstvu globoke moralne rane, ki jih bo treba zaceliti. Nemoralnost, brezverstvo, liberalizem in drugi moderni maliki, ki so še pred vojsko dvigali glave, bodo silili po vojski še bolj na dan. Pri sv. misijonih, pri katerih se bo morala temeljito razlagati božja beseda, bo ljudstvo prosilo odpuščanja strašnega Boga, ki ga je z grehi razžalilo, in bo ž Njim obnavljalo zavezo, dajoč slovo modernim malikom: liberalizmu, brezverstvu, sebičnosti, častilakomnosti, nesramnosti, pohlepnosti po uživanju itd. Ljudstvo se mora po svetih misijonih prenoviti in v Bogu posvetiti, da ne bomo več vzbujali božjega srda. Za vzdrževanje moralnega življenja in moralne moči v našem ljudstvu bo treba zlasti za dvoje skrbeti: 1. za prehovitev in posvetitev družinskega življenja, kajti tudi v našem času se uresničujejo vsled vojske in begunstva besede duhovnika Ezdre: »Naše krivice so se namnožile nad našo glavo, in naše pregrehe so zrastle do neba.«¹¹ 2. Za posvečevanje sedmega dne, kar je v verskem in socialnem oziru največje važnosti. Ni je zapovedi, ki bi bila za dobrobit naroda tako odločilna kot zapoved o posvečevanju sedmega dne. Ves blagoslov je več ali manj odvisen od tega. To uči narode izkušnja vseh časov. Gotovo je, da ne bi bili imeli nikoli toliko revolucij, toliko socialne in verske bede, ko bi ne bili zanemarjali te zapovedi. Že pred 60 leti je Montalembert v francoskem parlamentu govoril značilne besede: »Sredi ob-

⁹ Istotam 13, 17.

¹⁰ Knjiga Ezdre 7, 26.

¹¹ Ezdra 9, 6.

žalovanja vrednih razporov in neprestanih zmešnjav iščemo rešitve iz usodepolnega položaja, v katerem se ubivamo; ena rešitev je, ki lahko vse drugo nadomesti, ki pa ničesar ne izključuje, namreč obnovitev moralne postave. Tej postavi podlaga in potrdilo je krščanstvo, to pa nima nobene bolj vzvišene, bolj stroge in obenem bolj lahke zapovedi, ko zapoved o posvečevanju nedelje.¹² Enako se je v novejšem času izrazil v francoskem parlamentu Dupanloup, da moramo namreč iz vseh moči delovati, »da dobi nedelja spet svoje tisočletno pravo, ki je bilo vsem narodom v blagoslov.«¹³

Ezdra in Nehemija sta se iz vseh moči potegovala, da bi bil ves narod složen, da bi vsi složno nastopali kot en mož. Po večini je tudi res bila med ljudstvom in predstojniki sloga, a bili so tudi izdajalci in strankarji vmes, o katerih čitamo ostre pritožbe.¹⁴ Samarijane, ki so bili verski razkolniki, sta Ezdra in Nehemija popolnoma ločila od judovskega ljudstva. Ljudi, ki niso bili zvesti Gospodovi postavi ali ki so s slabim življenjem skrunili duhovsko čast, sta kar spodila iz dežele.¹⁵ Na vse spletke je Nehemija odgovarjal: »Ne utegnemo, ker moramo zidati!«¹⁶

Bodi nam tudi to v pouk! Ogibljimo se osebnega strankarstva in zahrbtnega izdajalstva, ko je v negotovosti obstoj našega naroda! Med nami mora biti sedaj en sam govor: »Pridite in zidajmo! Vse-nogočni nas podpira in mi smo njegovi služabniki!«¹⁷ Naše delovanje bodi nesebično, čisto, vzorno!

Kako skrbni in natančni so bili judovski voditelji ob tisti strašni katastrofi, dokazujejo zapisniki družin in celo zapisniki živali in drugih predmetov, ki so jih sestavljali. Knjigi Ezdre in Nehemije sta polni takih zapiskov.

To omenjamo radi tega, ker bi bilo zelo koristno, ako bi ob tej katastrofi, ki je zadela Slovence, izdelali tudi naši župni in županski uradi natančne zapisnike o družinah, ki so bežale, o njih sedanjih naslovih ter o njih imetju, ki so ga morale zapustiti, ali o predmetih, ki so jih izgubile. To je tem bolj potrebno, ker dobivajo županstva od vojaške oblasti razne dohodke za stanovanja, zemljišča itd., ki so namenjeni izseljenim družinam. Prav verjetno je tudi, da se mnogo družin ne bo več vrnilo v domače kraje. Posestva bodo zapuščena. Zato bo v vsakem oziru velike važnosti, ako bomo imeli zapisnike, iz katerih bo razvidno, kje se te družine nahajajo.

Vse delovanje judovskih voditeljev je merilo na to, da bi se v ljudstvu vzbudila živa zavest svete, od Boga odliko-

¹² Heinrich Hansjakob: In Frankreich. Reiseerinnerungen, 1904, str. 87 in 88. Ta pisatelj pravi, da se sedmi dan nikjer bolj ne oskrunjuje ko na Francoskem. Od tod zlo.

¹³ Istotam.

¹⁴ Neh. 6, 17.

¹⁵ Istotam 13, 28.

¹⁶ Istotam 6, 3.

¹⁷ Istotam 2, 20.

vane narodnosti izraelskega imena in da bi ljudstvo spet vstalo v svoji moči in slavi kot svet in zdrav narod. Zato so odločno zahtevali, da naj govore otroci judovski jezik. Ko je Nehemija videl, da so imeli nekateri azoške, amonske in moabske žene in da so njih otroci govorili napol po azoško in niso znali po judovsko in da so nekateri govorili jezik obeh ljudstev, vse križem, jih je oštel, prokrel in otepel nekaj mož izmed njih ter jim izpulil las.¹⁸ Zarotil jih je pri Bogu, da ne smejo več dajati svojih hčerâ kananejskim sinovom in jemati njih hčerâ za svoje sinove in sami zase.

Ali ni ta zgled, ki so nam ga dali sveti moške v davni preteklosti, primeren tudi za resne čase, v katerih živimo mi? Ako hočemo, da se naš narod ohrani ob tej katastrofi v svoji narodni posebnosti in da bo zvesto vršil nalogo, ki mu je po božji previdnosti odločena, moramo skrbeti za resno vzgojo slovenske mladine. Take, ki so bili svoje otroke prodali tujim narodnostim in veram, je Nehemija oštel, prokrel in otepel. Naj nas to uči, kako bi morali biti v tem oziru trdi in neizprosni mi! Od dobre vzgoje je odvisna sreča vsakega posameznika, pa tudi celega naroda. Kakor je resno človeško življenje in kakor je resen položaj našega naroda, tako resna bi morala biti vzgoja naše mladine. To veliko resnost nam kaže zlasti sedanja svetovna vojska, ki terja od vseh in zlasti od mladine velikih žrtev in strašnega trpljenja. Naj bi te bridke izkušnje spravile vzgajanje mladine spet na pravo pot! Vun iz družin, šol in društev tisto brezmiselno igračkanje z mladino, ki se sedaj uvaja v šole, društva in družine! Vzgojo mora spremljati resnoba, združena z ljubeznijo. Le taka mladina, ki je resno vzgojena za delo in požrtvovalnost, za verske in narodne vzore, bo znala kdaj dobro delovati za svoj narod in žrtvovati se za domovino in Cerkev.

Z babilonsko sužnostjo so nastali za judovsko ljudstvo tudi novi politični problemi. Ljudstvo je izgubilo politično svobodo in neodvisnost. Razkropili so se po vsem svetu in le mala četa — reliquiae — se je vrnila v domačijo s svojimi voditelji. A kljub izredno težavnim razmeram so znali judovski voditelji takoj po vrnitvi priboriti ljudstvu podrejeno samoupravo in so v drugem stoletju pred Kr. pod Makabejci celo obnovili samostojno kraljestvo. Moč, s katero so to dosegli, je bila njih živa vera in zaupanje v Boga ter njih skrajna požrtvovalnost. Takole je navduševal Makabejec: »Kdorkoli gori za postavo in se drži zaveze, naj gre za menoj!... Sedaj, o sinovi, gorite za postavo in dajte življenje za zavezo svojih očetov... Kdor v Boga zaupa, ne bo obnemogel. Ne bojte se!... Potrjujte se, otroci, in moško se obnašajte po postavi, ker po njej boste slavni!... Opasajte se in bodite srčni junaki in bodite pripravljeni za jutro, da se bojujete zoper narode, kateri so se zbrali proti nam, da bi pokončali nas in naše svetišče; za kaj bolje nam je umreti v boju, kakor videti nesrečo

¹⁸ Istotam 13, 25.

našega ljudstva in svetišč a. Kakor je pa volja v nebesih, tako se zgodi!¹⁹

Kdor tako govori in nosi tako zavest in tak pogum v srcu, mora prej ali slej zmagati. Ta pogum in ta požrtvovalnost je tisti lev iz Judovega rodu, pred katerim beže vse sovražne sile. S takim pogumom in s tako požrtvovalnostjo se rešijo brez dvoma vsi politični problemi. Sv. pismo opisuje Juda Makabejca s temi-le besedami: »Bil je podoben levu v svojih delih in kakor mlad lev, kateri na lovu rjove.«

S sedanjo svetovno vojsko bodo nastali tudi za naš narod novi politični problemi. Utegne se zgoditi, da bo po vojski naš narod razcepljen in razdeljen še v več političnih skupin kot do sedaj. Vse je odvisno od sreče na bojiščih. Toda končne usode našega ljudstva ne bo odločilo orožje velevlasti, ki so se proti nam dvignile. Le-ta je v naših rokah, v našem srcu, v naši zavesti in požrtvovalnosti, v našem neustrašnem pogumu in v božji roki! Da ni brezuspešno zapuati v svojo moč in božji pomoč, kaže dovolj zgodovina judovskega naroda in v naših časih oživiljena ideja poljske države. Dan napoči tudi za slovenski narod.

Povedali smo tu le nekaj misli, ki se nam vzbujajo, ko premišljujemo sedanjo svetovno vojsko in posledice, ki utegnejo nastati v bodočnosti za slovenski narod. V resni skrbi za naše ljudstvo želimo, da bi se tudi drugi oglasili in povedali svoje misli in načrte. Dobro je, ako si že sedaj jasno začrtamo pot, po kateri nam bo hoditi, in jasno zaznamenjemo smoter, ki nam ga bo doseči.

¹⁹ I. knjiga Mak. 2; 3.

V sporazumljenje!

P. Stanislav Škrabec.

Ocene 1. snopiča »Jezikoslovnih spisov«, koliker so mi v roke prišle, smem reči, da so vgodne, bolj kaker bi bil mogel pričakovati. Pred vsem moram torej lepo hvalo izreči gospodom ocenjevavcem. Tudi če je kateri v tem ali onem različnih misli od mojih, zato še nisem hud nanj; saj sem sam v teku časa semtertja spremenil svoje nazore.

Tako sem n. pr. nekedaj tudi jaz pisal trd, prt, krt itd. Po daljšem premiselku pa sem se vernil k staremu kert, kar je bilo pri nas prav vsaj dobrih 300 let in zaradi češkega in srpskega krt ni moglo postati napačno. Tisti, ki so mislili, da je tako pisanje bolj »slovansko« in »vzajemno«, so veliki večini »Slovanov«, Poljakom in Rusom, slabo vstregli; tako pisane besede se zde njim kaker drugim Evropcem nekaj barbarskega, in kedo naj jim dopove, da po krivem?

Dandanašnji sem torej jaz edini Slovenec, ki piše po »staroslovensko«, ali bolje rečeno po »starokranjsko«: k e r t. Pa zato še nisem ravno posebno vnet za tako pisavo. Niti svojim učencem je nisem vrival, ker vem, da sedaj navadne ne bo izpodrinila več. Izpodriniti bi jo mogla le nova, v resnici boljša.

Zakaj sem torej ostal pri nji? — Moj cenzor v »Popotniku«, dr. Tominšek, sodi, da bi bil »prav dosleden, ko bi bil tudi v navadnih spisih uvedel svoj znak polglasnika, obrnjeni e«, torej za p r t pisal p æ r t. — To je res. Ali jaz sem se za æ težko odločil tudi le v znanstveni namen. Da bi kazalo v vsakdanjo pisavo vpeljati tako znamenje, nisem nigdar mislil. Tudi drugih znamenj, ki sem jih poskušal ali priporočal za tisto službo, nisem vpeljeval berž v vsakdanjo rabo. Nisem se maral pre nagliti. Pervič, ker je bilo komaj upati vspeha, drugič, ker imamo zadosti primerov pre nagljenja, ki jih je zdaj težko popraviti ali odpraviti.

Taka je mej drugim beseda z a n i m a t i, ki sem jo pred mnogo leti zastoj skušal nadomestiti z domačo obliko z a j e m a t i.

Z a n i m a t i je to, kar z a j e m a t i, ali ljudje so hoteli imeti besedo izključno za nemško interessieren, na kar naša domača oblika ni omejena. In ker Nemci ne poznajo razločka mej trajnimi in doveršnimi glagoli, so tudi naši ljudje pozabili nanj. Z a n i m a t i pri nas nima doveršne oblike in je torej ob enem rusizem in germanizem. Ali mi potrebujemo doveršnik kaker pri drugih tako tudi pri tem glagolu. Dajmo mu domačo obliko in imamo ga: z a j é t i, in imamo dalje terpni participij z a j é t in iz njega izveden samostavnik z a j é t j e. In tudi teh besed potrebujemo. Če govornik poslušavca »z a n i m a« to je »z a j e m a, k sebi poteza, za svoje misli pridobiva,« je poslušavec v terpnem stanju, torej »z a j é t«, »v z a j é t j u«, posluša »z a j e t o«, »sè z a j e t j e m«, ne: »z z a n i m a n j e m« (=zajemanjem), kaker se zdaj g ò v o r i in piše.

Pa tudi pridevnik z a n i m i v nima le ene same napake: - n i - z a - j e -; tudi končnica - i v pri nas ne velja, mora biti - l j i v: z a j é m l j i v, kaker: p o s t r è 'ž l j i v, p o b ô 'l j š l j i v, v p i j á 'n l j i v. Od glagolov s povdarkom na končnici izpeljani taki pridevniki naglašajo končnico: p o t æ r p e 'ž l j i v, s p r e m è n l j i v, p r i k ù p l j i v, p r i p o r o č l j i v; tako tudi neketeri drugi, zlasti z a v korenu: d o p a d l j i v, z a p r a v l j i v, r a z d r a 'ž l j i v, p r e t r e s l j i v, v m æ r l j i v itd. Po teh primerih bi vtegnilo biti prav naglašeno tudi z a j e m l j i v na poslednjem zlogu, kaker je zaznamenjal Pleteršnik. Na vsak način pa je napačno povdarjeno z a n i m i 'v z dolgim zadnjim i, kakeršen je v ostalih sklonih; vendar se navadno tako sliši in to dela besedo le še bolj nejasno in tujo.

Ali to imenuje dr. T. »predaleč segajočo uporabo filološkega raziskavanja«. In v tem bi mu vtegnili priterditi tudi neketeri drugi naši jezikoslovci, ki se derže menda starega Cicerona, ki je pisal nekje: »Usum loquendi populo concessi, scientiam mihi reservavi.« Meni pa ni dosti za tako sciencijo, ki vidi kako minus scientes kvarijo našo vlogo slovenščino, pa se ji ne zdi vredno ust odpreti;

kaker bi bili jezikoslovci le zato na svetu, da se dajo za nos voditi masi! To je morda, kaker zdaj pravijo, nekoliko »temperamentno« rečeno, vender ne kaker bi hotel sam sebi pripisovati kako nezmotljivost; v svesti sem si vsaj, da se nisem niti najmanje kedaj »delal«, kaker bi bili moji sklepi edino pravi. Sicer pa mislim, da se ne motim, ako se mi zdi, da mi glede »zanimanja« dr. T. v bistvu ni nasproten; upam celo, da se bova sporazumela tudi v ostalih rečeh, ki jih bolj ali menj ostro obsoja ali graja.

K str. 27 piše: »Da bi se govorilo: Bok oče, gospot Anton, moš — moža, koš — koža, ali celo nak — naga itd., to kratkomalo ni res!« —

In vender je res! Jaz sam od mladega tako govorim in, koliker se spominjam, vsi ljudje v mojem rojstnem kraju tako govore. Pa kaj to! vsi veliki Rusi tako govore, tako uče ruski jako tenkočutni fonetiki, zlasti univers. profesor Bogorodickij, keterega rusko gramatiko sem priporočal v več izdanih. Glede bolgarščine isto pričata Cankova v svoji stari slovnici. Kako drugi Sloveni, ne vem za gotovo in ni treba, da bi vedel. Spominjam pa se, da sem pred več ko 40 leti nekega slušavca na graškem vseučilišču, Poljaka, vprašal, kako se po poljsko pravi »Gott«, ali kako se izgovori »Bóg«, in odgovoril mi je, ali celo zapisal: buk.

Res je torej: Zveneči zaporniki in prepisniki (tönende ali stimmhafte Verschluss- und Reibungslaute) se spreminjajo na koncu besed navadno v šeptave (tonlose ali stimmlose), *bdg* v *ptk*, *vzž* v *fsš*. In ta glasoslovni zakon velja večinoma ne le v naši slovenščini in drugih slavenskih jezikih, velja tudi v nemščini in kaj vem kje še. V srednji visoki nemščini se mu je vdal, če se prav spominjam, tudi pravopis: *berc* — *berges*, *walt* — *waldes*, *wip* — *wibes*. V besedi *Brief* (lat. breve) je šel *f* iz imenovavnika tudi v ostale sklone; ali slovnica uči, da ni prav izgovorjeno *Briefes*, temuč *Briewes*, tako tudi *Hof*, *Howes*, in morda še kaj takega.

Kaker pa ima vsaka reč svoj vzrok, tako ga ima tudi ta glasoslovni zakon in mislim, da ga ni ravno težko najti: zveneči soglasniki so nekako premalo krepki, premalo odločni ali tako rekoč odsekani za zaključek samostojne besede. Tega se lahko vsagdo prepriča, ako nekoliko opazuje, kako se beseda sliši, ko se izgovori *bop* in kako *bob*, kako *lét* in kako *léd*. Tudi se berž čuti, ako kje kedo zveneče soglasnike na koncu ko take izgovarja; slišal sem to pri ljudeh iz nekaterih krajev na Gorenjskem. Prav mogoče, da se tudi še kod drugod po našem Slovenskem tako govori. Vender mislim, da so to le izjeme, ki ne morejo spodnesti sicer tako splošnega zakona.

Dalje piše dr. T.: »Prav tako neresnična je terditev na str. 28, da se most gori, trak zelen, lep dan izgovarja kot *mozd gori*, *trag zelen*, *leb dan*.« —

Tu gre za glasoslovni zakon, ki je celo splošnejši od prejšnjega. Ne le pri nas, tudi v vseh drugih jezikih, kjer morejo mehki soglasniki s terdimi, terdi z mehкими priti v tesno dotiko, se, tudi nehote

in nevede, eni drugim spripodóbijo (asimilirajo). V neprisiljenem, gladko tekočem govorjenju pravimo nehote in nevede: môzd gori, trag zelen, lëb dan, ravno tako v nemščini: Mozdbirne, kozdbar, dengbar, lengzam; Mozd bring mir, krang zajn, laud denken. Če hočemo, da se terdi soglasnik pred mehkim, ali mehki pred terdim ohrani, moramo narediti vmes pavzo, ki jo morda res dela učitelj v šoli, v navadnem govorjenju pa nihče, razen morda kak jecavec. Deloma je spripodabljanje prešlo tudi v pravopis. Mi pišemo: z Bôgom, pa: s hudim, zblížati, pa: stisniti itd. Dalje so šli naši južni bratje, ki pišejo srpski, in za Serbi so pohiteli Hrvatje. Nam se po pravici ni zdelo potrebno, kaker oni, pisati: odgovor, pa: otpis, obljubiti, pa: otpustiti, obleči pa: optesati, razdeliti pa: raspisati itd. Ali govorimo vendar tako. In tako so govorili, v svojem jeziku seveda, in dosledno tako pisali pred tisoči let že stari Indi. Tudi v tem oziru torej nisem pisal v dotični razpravi nič neresničnega. G. dr. T. naj blagovoli primeriti n. p. Brugmann, Kurze vrgl. Gramm. d. indogerm. Sprachen, Lautlehre. Poslednje pogl. Satzphonetik, zlasti § 352, 7. § 354, I, 2. Za spremembe v zvezi (»sandhi«) § 261, 1, 2. § 275, 3.

K str. 29 piše dr. T.: »Jezik razlikuje med oblikama obezati in obvezati.« —

Pleteršnik pa piše: »obé zati = obvezati«, torej dve obliki iste besede. Perva je stara, glasoslovno korektna, druga po knjižnem potu etimologično »popravljená«, v novih knjižnih pomenih v rabi. Iz naše stariše literature ne poznam primera ohranjenega *bv*. Trubar piše ne le obesseliti, obarouati za obveseliti, obvarovati, temuč celo obiti za obviti (Jan. 11: »nega oblizhie ie bilu sano Antuilo obitu«); zdaj bi rekli seveda le oviti, in tudi oveseliti bi bilo bolje ko obveseliti.

Dalje pravi dr. T.: »Pri oblikah toj, soj, namesto tvojo, svojo, je morda nekaj vplivala analogija besede moj.« —

Jaz mislim, da tega vpliva ni bilo treba, ker je moralo po splošnem zakonu naše slovenščine iz tojo, svojo (kar so skorajda že pri Dalmatinu le Kreljeve knjižne oblike) nastati tój, sój, kaker iz dvoje, dvojača: dôje, dojača itd. Vzrok izpada glasu *v* mej soglasnikom in *o* je brez dvojbe maloglasnost njegova, ki se kaže tudi v drugih jezikih; *v* je bil namreč v tem primeru dvoustnični prepisnik, ne ustnično-zobni, ki je krepak. Dokaz so naše oblike dgor za dvor, zgôn, zgoní za zvôn, zvoní, kjer je nastal *g* pred *v*, kaker v it. guerra, guisa, guardia itd. iz nem. wër, wise (Weise), warte, in *v* za *g* zginil, kaker v takih primerih v francoščini in španščini. Torej ne zaradi môj se govori tój, sój, pač pa je nasproti p. Rogerij zaradi tvojo, svojo pisal tudi mvoj.

Dalje pravi dr. T.: »Izrazi *o* Božiču in *ob* Božiču, *o* in *ob* Veliki noči se dajo po pomenu razlikovati.« —

Ali predlog *o* je to kar *ob*, kako naj torej razlikujemo? Opravičena je fonetična razlika: *o* pred zobniki: b, p, v, f, m, *ob* pred samoglasniki in ostalimi soglasniki, kjer se sploh govori *ob* ali *op*:

le novovvedeni *o* v pomenu lat. *de* mora ostati *o*; v prvotnem pomenu circa ali juxta pa bi vtegnilo biti na mestu *ob* tudi pred zobniki: *ob vodi*, in torej, morda ob božiču »um Weihnachten herum« ne prav na božični dan. Ali to bi se reklo po naše: »okoli božiča enkrat«.

Nadalje sodi dr. T.: »Obsoja predloga vz- v 14. opombi ni upravičena.« —

Tu je g. dr. moje besede pač napak razumel. Predloga vz- jaz nisem obsodil: saj sam pišem in govorim: vzdignem, vzamem, vzidem, vzešel (vzəšəʃ), vshajati, vshod. Jaz sodim le, da vz- ni zlog sam za se in mora torej svoj drugi glas pred začetnim soglasnikom sledečega korenskega zloga temu asimilirati, kaker se to godi s predlogom *s*, ki ima skupaj pet raznih oblik, namreč *s* pred *p*, *t*, *k*, *f*, *h*, *š* pred *č*, *z* pred *b*, *d*, *g*, *v*, *j*, *r*, *l*, *m*, *n* in samoglasniki, *ž* pred *nj'*, *se* (sə) pred *s*, *z*, *š*, *ž*, *vs*, *vz*, *vš*, *vž*: spisati, ščasoma, zrisati, ž njim, sesesti, sešiti, sezidati, sežgati, sešel (səšəʃ, səšla, səšlò). Torej tudi: vzeti, vshajati, vzešel (vzəšəʃ, vzəšla, vzəšlò).

Dalje pravi dr. T.: »Brez »nestvora« vzšel ne moremo več izhajati.« —

Ali kako pa morejo vsi drugi Slovenci? Vsi namreč, koliker se spominjam, pišejo v tej besedi vz- s pristavljenim tistim samoglasnikom, ki jim je nastal iz prvotno-slovenskega ъ: взошелъ, wzeszel, vzešel, uzašao; na neizrekljivo vzšel sem naletel le v neki stari češki poeziji, ki nam vender ne more biti vzor slovenskega pravopisa. Torej kaker pišemo sešel, tako imamo prav pisati vzešel; *vze* (vzə) je stara oblika predloga *vz*, kaker se (sə) stara oblika predloga *s*, ena ko druga ohranjena zaradi naslednjega *š*. V enem zlogu izgovoriti vzšel, ne vem, da bi kedo mogel; na vsak način bi morala biti to barbarska izreka. V šolah se uči naša mladina vsaki začetni *v* pred soglasnikom brati ko zlog *və*, torej vzšel ko vəz-šel v dveh zlogih. Da je ta izreka napačna in napačen nauk, na katerega se opira, mislim, da je očitno samo ob sebi.

K str. 30. piše dr. T.: »Pozivu, naj bi se predlog *k* ohranjal le pred samoglasniki in pred *r*, *l*, *m*, *n*, *v*, *j*, sicer pa se pretvarjal v *h*, se ne smemo odzvati. Ko bi pričeli kaj pripuščati, bi morali naposled sploh opustiti *k*, ker se govori n. pr. v štajerskih narečjih tudi že *h* vam, *h* materi, *h* očetu itd.« —

Ali podlaga našega pravopisa nimajo biti sadanja narečja se svojimi mladimi spremembami, temuč, po mojem prepričanju izreka 16. stoletja, kaker nam jo kaže zlasti Dalmatinova biblija. Tu stoji pred zaporniki *k*, *t*, *p*, *g*, *d*, *b* in pred *c* in *č* stanovitno le *h* za stsl. кѣ: h'Kraju, h'konzu, h'tebi, h'tèrplenju, h'pogublenju, h'pleffu, h'pridu, h'Gorri, h'GOSPVDV, h'Davidu, h'dellu, h'Bugu, h'brumnimu, h'cillu, h'zhafti, h'zhemu itd. V vseh teh primerih je bil torej predlog *k* že ob rojstvu naše knjižne slovenščine v *h* spremenjen, tu nimamo več pravice do negdanjega *k*.

Ohranjen pa je bil *k* v 16. stoletju ne le pred samoglasniki in *v* in *j*, temuč tudi pred preprišniki *h*, *s*, *š*, *f*, *z* in *ž*: k'hilhi, k'Hribu,

k'Sneju, k'ferzu, k'fhkodi, k'fhpotu, k'Sidy, k'saklanju, k'sheni, vendar tudi h'sheni. In poslednje je edina nedoslednost, ki sem jo našel v Dalmatinu v tem oziru; vendar je zadosti v dokaz, da se more tudi pred prepisniki *k* spremeniti v *h* in to je za sadanje knjižno slovenščino, če hočemo doslednji biti, tudi potrebno. Če pišemo »z Bogom« namestu »s Bogom«, bi morali pisati tudi »g Bogu« namestu »k Bogu«. Matija Kastelec je vsaj na enem mestu res pisal »g Bogu«. Dalmatinu tega ni bilo treba, ker je *h* enako lahko pred zvenečim, kaker pred šeptavim zapornikom. Ker je pred prepisniki pisal *k*, bi bil tudi Dalmatin moral razločevati, če *k* pred šeptavimi, dosledno *g* pred zvenečimi: »k sercu« pa »g zidu«, »k škodi« pa »g ženi«. Te sitnosti se ognemo le, ako tudi pred prepisniki stavimo *h*, ki ostane nespremenjen pred zvenečimi kaker pred šeptavimi in je zlasti pred dvojnim ali trojnim soglasnikom, kaker sk, skl, šk, škr itd. že zaradi olajšanja izreke še posebno priporočati. —

Dalje se je g. dr. nekoliko vstavil »Pri izpeljavi besede slaščica«.

Tu moram pač opomniti, da meni ni šlo za izpeljavo te besede, ki je očitno iz pridevnika sladak in je nje stariša oblika tista, ki je po terditvi g. doktorja dozdej ohranjena v štajerskih narečjih: sladčica. Meni je šlo le za to, kako je nastalo iz sladčica poleg slaščica tudi slahčica, ne kaker bi bila poslednja oblika moja posebna ljubljenska, kaker dr. T. morda misli, ker jo naravnost mojo imenuje, temuč ker je vendar le naša, slovenska. Kje in od koga sem jo slišal, ali sem jo morda celo natisnjeno bral, zdaj čez 47 let ne morem več vedeti. Le to vem, da se govori v mojem rojstnem kraju kaker za dci: šči, tako za sladčica: slaščica. Ali kaker ima knjižna slovenščina hči za šči, tako sem mislil, da bi se dalo opravičiti tudi slahčica za slaščica. Na vsak način se slahčica lažje izgovori in je torej blagoglasniše od sladčica. Vendar bi imel menda zdaj spremeniti svojo misel glede rabljivosti te oblike v knjižni slovenščini. Dalmatin piše stanovitno hzhi, ne pa flahzhiza, temuč flatzhyza (»njegova flatzhyza bo zherviva« Job 24.); Trubar ps. 141 in Dalm. na istem mestu: »od nih fladz hiza«; slahčica torej ni tako staro kaker hči, svoj *h* za *d* je dobilo skoraj da po nekoliko drugi poti in le v tistih krajih, kjer se govori tudi svahk, svahka in preh za pred in oh za od.

Ali kako pa je nastal *h* v besedi hči? Dr. T. piše nadalje: »V besedi hči je *h* vendar malo nejasen. Ali ni morda stal nekoliko pod vplivom germanskega *h* v tej besedi?« —

Gosp. dr. je mislil, menim, na vpliv nemškega *ch* v Tochter, ali upam, da se je že sam premislil. V besedi hči je *h* iz *k*, primeri herv. kci, tako kaker v besedi noht, nohtá, herv. nokat, nokta, stsl. noġt, tġ, ali v koroškem htu iz ktô itd. Stariše kci pa je iz dci, ali po asimilaciji, tci; da se soglasnik pred *č* ali *č* ne zgubi in tako moč besede ne opeša, se je namreč po disimilaciji iz ttši naredilo ktši, kci, podobno kaker knalo iz tnalo, dêkla iz dê-

tla,*) vikši ali vihši iz višši, vekši iz véčši. Vse to je po moji misli jasno ko beli dan.**)

Dr. T. piše nadalje: »Pri obrazilu -ski bi se bilo treba ozirati na tvorbo kmečki, ki je rabljena po vsem slovenskem ozemlju, in njej sorodne soldački, hrvački; siromaški je menda izvajati iz siromač-ski, ne siromaš-ski.« —

Namestu zdaj priljubljenega kmečki se govori ali se je vsaj pred 50 leti še govorilo v mojem kraju le kmétiški, kar je iz starega kmetički, in to je izvedeno iz kmétič, kar se je nekedaj sploh govorilo namestu kmet. Kméčki je torej skerčeno iz kmetiški in v knjižni slovenščini toliko prav, koliker katolški za katoliški ali Ljubljanca za Ljubljanica, Gradašca za Gradaščica. — Drugači je nastalo soldački in hrvački (knjižno soldaški in hervaški). Pričakovali bi soldatski in hervatski, ali končnica tski t. j. cki ni vtajala ušesu naših starih, nadomestili so jo z navadnišo -čki, zljajšano -ški. Vender bi se dalo misliti tudi na to, da se pred-ski in -stvo soglasniki radi mehčajo, ne le *k* in *c* v *č*, *g* in *z* v *ž*, tudi *n* v *nj'*: Solkan, solkanj'ski, *d* v *j*: Blèd, blèjski, ròd, rojstvo. Mogoča bi bila torej tudi sprememba *t* v *tj* = *ć* = *č*, sołdat, sołdački, sołdaški. — Za siromaški pa se menda nikjer ne govori siromački, izvedeno je torej iz stare oblike siromah, prav kakor pridevnik siromašen.

Dalje piše dr. T.: »V sedanjem slovenskem govoru imamo dva polglasnika, ne samo enega.« —

Jaz mislim, sadanji slovenski govori so precej različni; najboljši v tem pogledu so tisti, ki imajo tri polglasnike, ne samo enega ali dva, namreč stari polglasnik, ki nadomešča stsl. *ъ* in *ь* ter se bliža samoglasniku *a* in podaljšan v *a* spreminja: dāž, pās (pasji), in dva nova polglasnika, ki sta eden iz oslabelega *i* ali *ê*: nît, svèt (consilium), drugi iz oslabelega *u* ali *ô*: kùp (Haufen), bòlj' (bòlj'e). Ta izreka bi se imela učiti po šolah ko najprimerniša poknjžnemu govoru. Po pisavi bi bilo to celo pet polglasnikov, ali v resnici so le trije, ker se *i* in *ê* po glasu ne razlikujeta, tako tudi *ù* in *ò* ne.

V nekih govorih pa se tudi *i* in *ù* enako izgovarjata, menda koder je *u* spremenjen v *ù*, ki se skrajšan ne razloči od *i*. V takih govorih sta torej le dva polglasnika, stari in novi. Večinoma, kakor se meni zdi, pa ni več razločka niti mej novim in starim polglasnikom; taki govori imajo torej, kar se glasu tiče, le en sam polglasnik, izrekuje se kakor v dāž, pās, tako tudi v nāt, kāp itd.

*) V mojem kraju imamo tudi ravno nasprotno spremembo. Za nemško Balken se sliši p'o'ljtnò, p'o'ljtna, pl. p'ò'ljtna, p'ò'ljtnò n z glasom in naglasom prvega samoglasnika kakor v o'knò, -a, pl. ó'kna. Tudi pr'è'tla je iz pr'è'kla, če ne nasproti.

**) Še nekaj! Gori in prej sem sodil, da mora biti šči ravno tako neposredno iz d'ci (t'ci), kakor k'ci (h'ci). Ali š'ci (š'ci) je lahko iz h'ci, kakor prekmursko št'ò, šteri iz hto (kto), hteri (kteri), kar je še slišati na Koroškem. Tudi Trubarjevo nišče je gotovo iz nih'če (niktože), saj piše nekje celo ščemu za h'čemu. Po vsem tem bi bilo lahko tudi slaščica iz slahčica. Vender s tem nič ne vsilujem poslednjega.

Naposled imamo tudi govore, ki vsaki polglasnik, kar se le da, celo v nič devajo, tako menda zlasti gorenjski.

Kedaj so se kje take spremembe godile, moremo seveda le približno vedeti iz naših starih slovstvenih spominikov, ki nam je znano od kod in od kedaj so.

Ali dr. T. svari k str. 34—35: »Opasno je, jezikoslovne prikazni po letnicah razvrščati. Da bi se leta 1682. kratki u in i še ne izgovarjala polglasno, leta 1691 pa že, kar o. Š. konstatuje po svojih virih, to on sam naglašča kot izredno . . .«

Prosim, jaz sam nisem niti pisal niti mislil, da bi bilo to kaj izrednega; pisal sem le: »Morda se bo komu devet let premalo zdelo za tako spremembo« in s tem, kar sem dalje povedal, sem hotel zaščititi tudi malo mislečega bravca pred opasnostjo navedenih letnic. Pravim »povedal«, ne »priznal«, ker nisem hotel popravljati kake svoje zmote, niti sprejeti kakega tujega popravka.

Ni torej popolnoma primerno rečeno: . . »in v nadaljnem izva-
janju priznava, da je v nekaterih« (jaz nisem pisal le »v nekaterih«)
»krajih taka izreka bila mogoča« (tudi ne le »mogoča«) »mnogo let
prej. S tem pa je vsaka veljava takega letničarjenja izpodbita; saj je
mogoče, da je ono izgovarjanje bilo kje v navadi že v Bohoričevi
dobi.« —

V našem primeru mislim da imate dotični dve letnici vsaj to veljavo, da kažete stoletje, ko se je v večem obsegu še govorilo po staro, pa ravno tako že tudi po novo; v veliki celoti se je torej sprememba zgodila v 17. stoletju, začela pa se je, kaker sem na strani 36. tudi povedal, že v 16.; celo Trubar piše že poleg »mersližno«: »merselza«.

K str. 40. pravi dr. T.: »Oblika polâ (namestu pol, gen. plur. od pola) je nesprejemljiva.« —

Gen. plur. k femininu pola je gotovo prav pol, samo da se prav izgovori. Prav pa se izgovori s tistim *o* kaker g. pl. n ô'g in s tistim *l*, kaker g. pl. k ô'l (po dolenjsko ku'v), torej ako se izgovori p ô'l. Ali navadno slišim, da izobraženci izgovarjajo to besedo kaker Nemci svoj Pol; to pa se ne vjema z glasoslovnimi zakoni naše slovenščine. Ke bi kedo gen. kol izgovoril kaker Nemeč svoj Kohl, bi bila beseda čisto nerazumljiva; ravno toliko pa velja pol izgovorjeno ko Pol. Ali ker nisem imel nič kaj upanja, da bo naša gospoda sprejela pravo izreko p ô'l, sem predložil drugo obliko tega sklona, ki se mi je zdela berž sprejemljiva: pola'. Sicer Trubar in Dalmatin gen. plur. na á ne poznata, šele p. Rogerij jih ima; ali v gorenjščini morajo biti zadosti stari in zdaj se vsaj v nekaterih primerih v knjižni slovenščini tudi precej pogosto rabijo, zlasti gora', voda', tako da tudi pola' ne bi bilo nič čudnega. Vender se ne mislim presilno poganjati ravno za to obliko; saj imamo še tretjo, ki živi mej ljudstvom prav pri tej besedi, seveda v nje starišem pomenu. Pred leti sem hotel pozvedeti, kako je to v mojem rojstnem kraju, ali se ne bi reklo n. pr. »krilo v pet polâ«, odgovor je bil »ne polâ, temuč polî«. In tako imajo tudi na Goriškem ženska

imena s povdarkom na končnici gen. pl. na *ī*; še celo *dər'vī* za *dər'v* je čisto navadna vsakdanja beseda. Mislim torej, da bi se smela končnica *ī* priporočati tudi knjižni slovenščini za vse take primere, kjer oblika brez končnice s pravim samoglasnikom ni v navadi, torej ne samo *polí* za *po'l*, tudi *osi'* za *o's* (*k: osa*), *hudobí* za *hudo'b*, *grozotí* za *grozo't*. Prav to velja o izreki *ž ä'n*, *dež ä'lj*, *d ä'sk*, ki se sliši pogostoma v branju; prav je *ž é'n*, *dež é'l*, *d ə'sa'k*, ali po gorenjsko *ž ena'*, *dež el a'*, *d ə'ska'*, po dolensko in goriško *ž eni'*, *dež eli'* itd. Za gorenjski *-a* bi govorila hervaška končnica plur. genitiva, ki je sploh *-ä*, za dolenski in goriški *-i* domača raba že 16. stoletja. Trubar ima n. pr.: *vodí*, *stəzí*, *službi* (»is velikih vodi« ps. 18, »od tuih Stafsý« ps. 44.), Dalm. *ledovji*, *malykouskih flushbi*, *bukvi*, *željí* (»valhíh shejly« Jak. 4), *gnufnobi* (»vfeh nyh gnufnoby« Ec. 33).

K str. 41. piše dr. T.: »Napačno je, da bi bil zadnji *e* v besedah pepel in večer popolnoma tak kakor v pet (5) ali svet (heilig) in v ubog *o* isti kakor v mož.« —

Vsaj za dolensko ali recimo za mojo ribniško izreko to ni napačno, ampak prav in resnično, le v zvezi »jutri večer« se sliši večer namestu večér. Da pa moja terditve ne velja tudi za vsa druga narečja, to sem povedal prav na tistem mestu; ali vseh dialektičnih posebnost ni mogoče pripuščati v knjižno izreko, kjer velja isti *e* za staroslov. *e* in *ę*, isti *o* za stsl. *o* in *o*.

K str. 46. piše dr. T.: »To ne gre, da bi se stari *jat* (*ê*) izrekal kot *ei*.« —

Stari *jat*, to je čerka »*jat*« v stari cerkveni slovenščini se pač res ni izrekovala ko *ei*, temuč ko *ia*, zato se je mogla rabiti tudi za zlog *ja*. V naši slovenščini se je blizu isti glas ohranil po nekih krajih na Dolenskem, pa ni nič kaj prijeten za uho. Sicer nam nadomešča v knjižni slovenščini stsl. *ĭ* *e* sè zaglasnim *i*, ki ga pišemo po Miklošičevo z *ê*, po Pleteršnikovo s piko pod *e*. Kakov glas si jaz pri tem mislim, sem skušal dopovedati na dotičnem mestu, nič novega, nekak *ei* pač, ali prijetno vglajen, ki naši slovenščini ne kazi lepoglasja, prav kaker angleščini ne tisti *a*, ki se izrekuje blizu kaker *ei*. Sicer pa se govori pri nas za stsl. *ĭ* nekak tu in tam nekoliko različen *ei* od vipavske doline čez Notranjsko, Dolensko, vshodno Štajersko noter v Prekmurje na Ogerskem; zapadni Goričani, Gorenjci in Korošči govore na dotičnih mestih *e* s predglasnim *i*, kar pa bi v knjižno izreko sprejeto slovenščini bilo očitno na škodo, ker bi tako zgubila razloček mej *ê* in *é*.

K str. 63. piše dr. T.: »Čisto fonetična pisava je sploh nemožna, dokler je jezik živ.« —

Moje prepričanje je nasprotno. Čisto fonetična pisava je mogoča, dokler je jezik živ in mlad. Taka se sme imenovati Vukova serbska in po nji posneta sedanja hervaška. Vse pa presega v fonetičnosti pisava najstarišega indoevropskega jezika, sanskerta. Nastati pa je mogla ta seveda, ko je bil ta jezik živ in mlad in so ga

izobraženci s posebno skerbjo in ljubeznijo gojili. Ali je ta pisava sadanji izreki še vedno fonetična, seveda ne vem.

Latinska je bila nekedaj tudi fonetična, koliker toliko, *c* je bil vselej *k*, *t* vselej *t*, *scientia*, *scientiae* se je bralo *σιέντια*, *σιέντιαι* (skientija, skientijaj). Ali izreka se je po raznih krajih različno spremenila; *scientia* izgovarjajo Nemci in mi za njimi: stsientsia, Lah: šientsia, Španci: *θιέντια*, Francozi: siansiá itd.

Pervotno je imela tudi stara cerkvena slovenščina jako doveršen fonetičen pravopis. Ali izreka se je ščasoma spremenila in je bila po raznih krajih različna že prej, in po nji se je tudi pravopis v staroslovenskih cerkvenih knjigah precej spremenil.

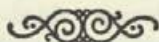
Naša nova slovenščina pa že od prvega začetka ni imela fonetičnega pravopisa, ker je v latinici manjkalo čerk za razne njene glasove in se tudi ni dosledno pazilo na njih tanjše razločke; celo etimologično tuhtanje že tedaj ni bilo brez vpliva na pisavo neketerih posameznih besed. Dalmatin piše stanovitno odteti, odtmem za oteti, otmem, ker je sicer prav mislil na sestavo s predlogom *od*, pa ni vedel, da je ohranjen tu še v svoji stari obliki *ot*. Tudi ima že v pentatevhu kakor za Trubarjev koker, očitno po vplivu Kreljevega kakòr. Vender moramo priznati, da so Krelj in Bohorič in ž njim Dalmatin dosti storili, da se je naš pravopis vsaj približal fonetični popolnosti, le da se niso držali dosledno svojih dotičnih pripomočkov. Pozneje so se teh neketeri opustili in zavergli, tako: *y*, *ej*, *é*, *è*, *à*, knjižna slovenščina se je pomeknila bolj na gorenjsko podlago in pravopis je zaostal za izreko. Zdaj je za oko sicer prav čeden, le da se tujci spotikajo nad besedami brez samoglasnika: *trn*, *trd*, *smrt* itd., ali za človeka, ki se hoče učiti po njem prave slovenske izreke, je menda eden največgodniših na svetu. Dober učitelj navadi svoje učence prav brati seveda tudi po nekoliko nevgodnem pravopisu; pa tak uči n. pr. v nemščini: »*sch* beri š«, dasiravno so na Nemškem kraji, kjer to blizu kaker *skh* ali *sh* izgovarjajo. Pri nas pa se uči topljena soglasnika *lj* in *nj* brati kaker po dva soglasnika, in pesniki rimajo »dan je« na »dejanje«, »dal je« na »dalje«, »kral je« na »kralje«; na koncu besed in zlogov pa beri *lj* ali sam *l*, brez razlike: volna je voljna, potem pa človek vedi, kaj to pomeni, ali »Wolle ist Wolle«, ali »weich ist weich«. Pa tu vsaj pisava kaže pravi pomen. Ali mi imamo tudi primere, kjer moremo oboje še le iz zveze in drugih okoliščin posneti, pomen in glas besede. Lep nov roman se začenja, vzemimo, z besedami: »Ura je bila deset«. Kako naj to berem? Kaj to pomeni? Ali »die Uhr schlug zehn«, ali »Es war zehn Uhr«? Naš pravopis mi ne kaže, ali naj berem bi'la ali bila. S takim pravopisom je načelo: »Govori, kakor ti pisava kaže«, pač neizvedljivo.

K str. 78. piše dr. T.: »Pisatelj pravi: Mej *ko* in *kot* vsaj prvotno ni razločka v pomenu.« — Kaj je prvotno bilo, nam ni znano, zdaj je razlika mej *ko* in *kot*!« —

Ker zgodovina besede *kot* ni preiskana, kaker bi bilo treba, nam naravnost res ni znano, kaj je bilo prvotno. Jaz mislim, da je

kot iz koti in to iz kokarti (štaj. kakti). Iz tega sem sklenil po analogiji, da *kot* ni od *ko* različnega pomena, kaker ne *niti* od *ni*, *illiti* ne od *ili*. Poterdilo me je v tem sklepu tudi to, ker se še dan-današnji govori nekod le *kô*, kjer bi g. dr. zahteval *kot*. V mojem kraju n. pr. bi se reklo: »Kajn se je pregrešil ko brat«, ne »kot brat«. In da je *kot* le na ta primer omejiti, kaker hoče g. dr., to menda tudi ni dokazano, ali če je, dokazovanje ni sploh sprejeto. Saj priznava g. dr. sam: »V zadnjih letih je postal *kot* moderen, posebno med mladino in mladimi, ki rabijo to besedo za vse: za časovni in primerjalni veznik, za primerjalno členico in za istovetenje.« — Torej faktično še zdaj ni dosti razlike v pomenu mej *ko* in *kot*.

Bodi zadosti! Ako g. dr. T. vse te reči mirno in blagovoljno premisli, upam, da ne bo daleč do polnega sporazumljenja. Njegove opazke so mi dale priliko to in ono še kaj pojasniti in vterditi; hvaležen sem mu torej za nje prav tako, kaker za obilo, ne vem koliko zasluženno hvalo.

OBZORNIK.

KULTURA.

Dokumenti iz svetovne vojske.

»Čas« je zbral že razne dokumente iz te vojske za kulturno zgodovino naše dobe. Sodbe o njih ni smel vedno izreči, a jo bo izrekel bodoči kulturni zgodovinar. So pa med njimi tudi dokumenti, ki jih že sedaj z veseljem in hvaležnostjo pozdravlja vse človeštvo. Tem bolj mora nas radostiti, da so med njimi v prvi vrsti pisma Benedikta XV. in nikakor ne v zadnji vrsti pismo cesarja Karla na sv. Očeta in Czerninov govor o bodočem svetovnem redu.

Papeževo pismo z dne 1. avgusta 1917 »poglavarjem bojujočih se držav« (takozvana »mirovna nota«) je »krik po miru« (»un cri de paix«, tako pravi papež sam), iztisnjen iz prsi skupnemu očetu vseh vernikov »od čuta dolžnosti, od prošenj in tudi že samo od nagibov človečanstva in pameti«. Troje je sklenil papež izpočetka vojske in vse troje je zvesto držal ves čas: popolno nepristranost nasproti vsem vojskujočim se državam, »kakor pristoji njemu, ki je oče vseh«; dejavno ljubezen do vseh brez razlike narodnosti in vere, ki mu jo je narokovala splošna zapoved božja kakor tudi najvišje duhovno poslanstvo, izročeno mu od Kristusa; pa neutrudno prizadevanje, kakor ga zahteva zopet njegovo mirovno poslanstvo, da bi se ta strašna

borba končala in bi narodi in vladarji sklenili časten, pravičen in trajen mir. »Ali naj res Evropa, tako slavna in cvetoča, kakor prevzeta od splošne blaznosti, dere v prepad?«

»Konkretni in praktični predlogi«, ki naj bi jih vlade same še bolj določile in izpopolnile, se mu zde ti:

I. »Osnovna točka« (le point fundamental) mora biti ta, da »naj materialno silo orožja namesti npravna moč pravice«. Posledice: 1. »pošten sporazum vseh, da obenem in vzajemno zmanjšajo oboroženje; določi naj se tu način in jamstvo; ohrani naj se tista mera oboroženja, ki je potrebna in zadostna, da se vzdrži v vsaki državi javni red«; 2. »namesto armad naj se ustanove razsodišča s svojo visoko mirovno funkcijo; določi naj se zopet način in določi naj se tudi sankcija proti državi, ki ne bi hotela ali podvreči mednarodnih vprašanj razsodišču ali pa ne sprejeti njegovih razsodb«.

II. »Ko bo tako ustanovljeno vrhovno gospostvo prava, naj se odpravijo vse ovire, ki so na potu občevanju narodov, s tem, da se zagotovi vsem prava svoboda in skupnost morja; to bo z ene strani preprečilo mnogo prepirov, z druge strani bo pa odprlo novih virov blaginje in napredka.«

III. »Glede poravnave škode in

vojnih troškov ni videti druge rešitve, kakor da se postavi za splošno načelo popoln in vzajemni odpuščanje... Če so kje posebni vzroki, naj se pravično in blagohotno pretehtajo.«

Vse to pa, misli papež, ne bo mogoče, če države druga drugi ne vrnejo, kar so dejansko zasedle. Zlasti se mora Belgiji zagotoviti politična, vojaška in gospodarska neodvisnost od katerekoli države. Glede raznih teritorialnih in političnih prepornih vprašanj bo treba sporazuma v duhu pravičnosti. Pred očmi je treba vedno imeti neizmerno dobro trajnega miru. Pod tem vidikom je treba »v mejah pravičnosti in možnosti vpoštovati svoje interese s skupno blaginjo velike človeške družine«. (Posebej omenja papež preporna vprašanja med Italijo in Avstrijo, Nemčijo in Francijo, vprašanja Armenije, balkanskih držav in stare Poljske.)

To, sklepa, so poglobitve podlage, na katere se bo morala po njegovem mnenju opreti »bodoča reorganizacija narodov«.¹ —

V nekaterih listih smo čitali, da se je baje papež izrekel tudi za načelo »samoodločbe narodov«. V tem pismu o tem ni govora. Pravi le splošno, da je treba v mejah pravičnosti in možnosti vpoštovati težnje narodov. Več ni mogel reči, ker načelo samoodločbe narodov v mednarodnem pravu ni še dosti določeno. Eni mislijo pri tem na narode v političnem zmislu (narod = natio), drugi v etniškem zmislu. Celó Wilson, ki je glasno poudaril to načelo, pojma ni določil. Sicer je pa vidno iz vsega pisma, da se

Benedikt XV. v vodilnih mislih strinja z Wilsonom, glede miru brez odškodnine in aneksij pa še posebej z rusko demokracijo.

Za avstrijske narode je razveseljivo, da je cesar Karel s toplim čuvstvom pozdravil papežev mirovni predlog. Politično programatično izpoved je pa podal vnani minister grof Czernin. »Vojška,« je dejal, »je ustvarila nova dejstva in nove razmere, dovedla je pa tudi do novih spoznav, ki so pretresle podlage dosedanje evropske politike...« »Evropa se mora postaviti po tej vojski brez dvoma na novo mednarodno pravno podlago, ki bo imela v sebi jamstvo trajnosti.« Bila bi velika zmeta, če bi kdo mislil, da bo svet po tej vojski tam začel, kjer je leta 1914 končal. To bi bila največja nesreča, prava gospodarska propast vseh držav. Če bi mislili kakor doslej in tako nadaljevali, bi morali oboroževanje podeseteriti in si naložiti izdatke, ki so nemogoči. Zato morata biti prvi dve načeli: splošno mednarodno razoroženje in obvezna razsodišča. Seveda to ne bo šlo tako hitro, a naša dolžnost je, da se tej veliki mirovni propagandi postavimo na čelo. Če bo to zagotovljeno, tudi s tretjim osnovnim principom mednarodne pravne podlage, ki je izražen v lepem in vzvišenem papeževem pismu na narode, ne bo nobene težave: mir brez osvojitvev in nasilja. Četrto načelo je pa: svoboden gospodarski razvoj brez morebitne bodoče gospodarske vojske. Bodoči mir mora biti mir sporazuma.

Iz vsega je vidno, da se ta programatična izpoved v vodilnih mi-

¹ Acta Apost. Sedis IX (1917): francoski izvirnik str. 417—420, italijanski prevod str. 421—423.

slih popolnoma ujema z idejami papeževe mirovne note. Priznava pa grof Czernin, da »bodo ta načela prevrnila dosedanji sistem«. Berlinski »Lokalanzeiger« pravi, da ta načela niso nova, a da jih doslej še noben državnik ni bil tako programatično izrekel. Eden pač! Car Nikolaj II. v svojem vabilu na haško mirovno konferenco.

Tudi v Nemčiji je večina ljudstva z veseljem pozdravila ta početek nove dobe. Katoliški centrum in socialna demokracija sta solidarno za papežev mir. Upira se le neka struja, ki hoče na vsak način »nemški mir«. Žal, da so za njo vevpljive osebe, ki ji dajejo moč in silo. V imenu te struje je pisal grof Reventlow v »Deutsche Tageszeitung«, da je Czerninov program »nejasen, protisloven in nemogoč, izraz moralčne slabosti« (»Tagespost«, 5. okt., št. 274). Javno sta se postavila tej struji na čelo vojvoda Johann Albrecht in veliki admiral v. Tirpitz. Valovanje te struje se čuti že tudi v Avstriji.

Avstrijski problem.

»Prevrat sistema«, ki ga je napovedal avstrijski državnik Czernin za mednarodno politiko, bo moral nastopiti dosledno tudi v notranji politiki. Tudi tu bo moralo obveljati: ne sila, ampak sporazum narodov! Le na sporazumu bo mogoča tudi reorganizacija habsburške monarhije.

Dva problema se v Avstriji zlasti obravnavata: 1. preosnova ustave in uprave Avstrije in 2. državno-pravna preosnova vse habsburške monarhije.

1. Da je potrebna neka preosnova, to čutijo in priznavajo vsi. Nekateri razmišljajo samo o reformi

avstrijske ustave in uprave. Znanstvena revija »Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht« je uvedla anketo o avtonomiji dežel s posebnim ozirom na narodnostno vprašanje. To je namreč v državi sami osnovni problem. Odgovorilo je štirinajst vseučiliških profesorjev.² Razlika nazorov je pestra. Vendar se večina zavzema za idejo »okrožij«, nekateri v okviru dosedanjih deželnih mej, drugi brez tega ozira, nekateri obenem z avtonomijo dežel, drugi brez nje. Naš rojak, sedaj minister, dr. Ivan vitez Žolger, n. pr. ni za to, da bi se deželna avtonomija še izpopolnjevala. Kronovine, pravi, nimajo za uspešno samoupravo niti pravih pogojev; nekatere so prevelike, druge narodnostno preveč raznovrstne. Zlo je tudi to, da se lahko polasti moči strankarski absolutizem. Tudi početniki deželne ustave niso mislili na tako samoupravo dežel. Najboljša bi bila »krepka, finančno močna samouprava v narodno omejenih okrožjih« (str. 198—199). Brnski profesor dr. Fr. Weyr je za decentralizacijo in avtonomijo narodov. Kronovine naj se po narodnih mejah zaokrožijo; manjšinam naj se zajamčijo individualne jezikovne pravice po personalnem principu (narodni kataster! absurdna statistika po občevalnem jeziku naj se odpravi!). Avtonomija mora pa sloneti na kolektivističnem, ne atomističnem pojmovanju naroda: narodno vprašanje ni samo jezikovno vprašanje, narodu je treba dati pogoje za samostojno socialno življenje; le skupne državne stvari naj se obravnavajo v

² Odgovori so zbrani v posebni knjigi: Länderautonomie, Sonderheft der »Ö. Z. f. öff. Recht«, Wien 1916.

skupnem parlamentu (191—197). Blizu iste misli utemeljuje prof. R. pl. Laun (Dunaj): zoper centralizem za nacionalno združene avtonomne, bistveno republikansko organizirane delne države v skupni zvezni državi (Gliederstaaten - Bundesstaat). Avstrija bi morala biti s tem vsemu kulturnemu svetu v zgled! Politika Nemcev je bila doslej večinoma pogrešena. Tudi njih narodni interes ne zahteva, da bi se morali uprezati v voz centralizma (78—94). So pa med njimi tudi možje, ki se niso »ničesar naučili in ničesar pozabili«. Prof. Frisch (Černovice) je še za večji centralizem (34), prof. Nawinsky (Dunaj) za nemško vodstvo: z ozirom na to je treba urediti šolstvo, rabiti centralizacijo, porazdeliti mandate; tu Nemci, onostran Mažari pod vzajemnim jamstvom (114—127).

2. Drugi se ozirajo na vso monarhijo in razmišljajo, ali ne bi bila tudi v celoti potrebna preosnova. Mnogo se bavi s tem vprašanjem mesečnik »Das neue Österreich«. Priznati je tudi treba, da izkuša biti pravičen. Temeljno načelo mu je: »V novi Avstriji ne sme biti ne gospodujočih, ne tlačanih narodov« (II., 1917, 6. zv., str. 19). Vendar je dvoje, kar mu zapira jasen pogled: nemštvo in dualizem. Pod tem vidikom presoja tudi jugoslovansko vprašanje. Zoper »hrvatsko državno idejo« so mu »težki pomisleki in nepremagljive ovire«. Poleg drugega navaja, da take države ne dovoljuje ne interes Avstrije, ne Ogrske, ki hočeta imeti svoj dohod do morja; je tudi proti skupnim srednjeevropskim gospodarskim interesom; tudi je razlika jugoslovanskih plemen prevelika za tako skupnost (!); pa škoda bi bilo, da bi Slovenci, Hrvati in Srbi

izgubili svojo izrazito individualnost! (Str. 21—22.) Torej samo narodna avtonomija, in sicer po kronovinah. Da po kronovinah, za to ima dva argumenta: kronovine, ki po njih prebivajo Jugoslovani, imajo »povsem različne funkcije in naloge v našem državnem življenju« (21) in pa »Štajercpartei« se je v znameniti izjavi na cesarja izrekla v imenu južnih Štajercev in Korošcev zoper to, da bi se izpreminjale meje kronovin! (22—23.) Taki argumenti pač dokazujejo, da je pravi argument samo gospostvo nemštva.

Prav iz interesov habsburške monarhije je prišel Chlumecky v ugledni reviji »Österreichische Rundschau« (15. sept. 1917) do nasprotnega rezultata. Nasprotovanje zoper jugoslovansko edinstvo je samo v interesu Italije (str. 243). Italija hoče gospodovati na Balkanu, to more pa le doseči, če se Jugoslovani ne združijo pod habsburškim žezlom v krepko državno organizacijo. Zato kliče Chlumecky: »Še enkrat, morda zadnji-krat nam daje usoda priliko, da sami izvršimo zedinjenje vseh Jugoslovanov, delo neizmernega kulturnega in nacionalnega pomena, in s tem — za blaginjo milijonov — pospešimo tudi politične in gospodarske interese drugih narodov Avstro-Ogrske. Svobodno in združeno jugoslovanstvo mora vstati iz te vojske, vprašanje je le, ali z Avstrijo ali proti Avstriji, ali s Habsburgom ali proti Habsburgu! Ono bi nas vedlo na nove višine, to bi zapečatilo našo usodo!« (str. 245.) To so resne besede moža, ki Slovanov ne ljubi, a sovraži Italijo.

Zoper misel nekaterih, Rennerja in dr., naj bi se izvedla narodna avtonomija po personalnem prin-

cipu, kjer ne gre teritorialno, se bavi brošura »Die nationale Abgrenzung im Süden« (Zagreb 1917). Dr. Renner je popolnoma prezrl, kaj je dandanes narodno. Vsa uprava in vsa politika je nacionalna. Nacionalna misel dela ceste in železnice, nacionalna misel dela most do Adrije. Kdor hoče narodov svobodo, pravico in napredek, ta jih mora osamosvojiti in državno organizirati. Brez narodne države ni resničnega narodnega življenja. Pisatelj vse to po-

drobno z zgledi dokazuje. Potem pa govori posebej o slovenskem vprašanju, kako tu določiti narodne meje. Vodilni pravec mora biti, ne morda občevalni jezik, ampak narodna pripadnost. Dosedanje ljudske štetve so le žalostni dokumenti iz države § 19. Če se lahko vse to mirno in sporazumno izvrši, naj se izvrši že med vojsko. Če pa ne, naj se prepusti mirovni konferenci, kjer bo samo cesarjev podpis zadosten za ustavno veljavo!

A. U.

FILOZOFIJA.

Filozofija vojske.

A. Krzyżanowski, **Wojna i pokój**, Przegląd Pow. 1916, št. 7-9, str. 15-27; 295-307.

K. dokazuje zmagó mirovnihi prvini v razvoju človeštva, kakor to napoveduje v podnaslovu svoje razprave. Ne dá se dokazati, da bi bil prvotni človek divje bojevit. Vendar pa je resnično, da mirna vzajemnost med človeštvom narašča. Nekdaj je bil stik med narodi pretežno sovražen in bojevit, v novejšem času pa prevladuje mirno mednarodno občevanje. Nekdaj se je vršilo izseljevanje z oboroženo silo, sedaj pa se vrši mirno. Sklepajo se mednarodne trgovske pogodbe, mednarodna razsodišča igrajo neprimerno večjo vlogo kakor nekđaj, manjše države se nevtralizirajo. Sploh narašča mirni stik ter prevladuje nad vojskami. Pomnoženo mirno sodelovanje in tekmovanje je najočitnejši dokaz za večjo miroljubnost. Na drugi strani so prenehali prejšnji oboroženi boji med zaseb-

niki in družinami. Ostala je le še vojska kot javna institucija. Dvoboj je ostanek nekđanjih zasebnih notranjih bojev.

Gotovo je, da je bilo 19. stoletje po letu 1815. razmeroma mirnejše kakor prejšnje dobe. Države so si s pridobivanjem kolonij pomirjevale osvojevalne želje ter so medsebojne prepire zaradi kolonij mirno poravnavale.

Oboroženi mir je navidez v velikem nasprotju z naraščanjem mirovnega razpoloženja. A tega nasprotja ne smemo pretiravati. Če država veliko žrtvuje za orožje, zato se pa zasebnikom ni treba oboroževati. Kljub oboroženemu miru je blagostanje in civilizacija silno napredovala. Splošna vojna dolžnost sicer res zmanjšuje mirovno teženje. Vendar pa velik del vojaštva (skoraj polovica) dela v zaledju ter se ne bori z orožjem. Vojska se sicer vrši z večjo energijo kakor nekđaj; zato se pa bolj omejuje na bojišče. Oboroženi mir je pravzaprav vedna grožnja s fizično silo, je nekaka fizična sila v

možnosti (in potentia); toda ta sila ni zgolj fizična, ampak ima tudi mirovno vrednost.

Kolikor bolj naraščajo razne oblike mirnega sodelovanja in tekmovanja, toliko bolj se zmanjšuje pomen vojne. Nekdaj so bile vojske zlasti osvojevalne in pridobitne. Sedaj so se pomnožila druga pridobitna sredstva, zlasti obrt in trgovina. S tem se zmanjšuje bojevitost in vedno bolj gine privlačnost in privilegirana vojaškega stanu. Ta preobrat v ljudskem teženju in naziranju se je izvršil pod vplivom ustave in demokracije, zlasti pa pod vplivom racionalizacije, predvsem na gospodarskem polju, vsled

česar so ljudje našli boljša pridobitna sredstva kakor je vojska. Aristotel je smatral vojsko za lov na sužnje in zato za naravno pridobivanje, podobno kakor lov na živali, trgovino pa za nenaravno (umetno) pridobivanje. Danes pa je trgovina naravnejše in uspešnejše pridobivanje kakor vojska. V Periklejevi dobi so Atenci po večini živeli od vojnih pridobitev, od davkov podložnih mest in od sužnjev. Danes pa je vojska izgubila nekdanjo pridobitno vrednost. Zato je mir normalno stanje, vojska pa izjema. Vojska se omejuje, mirovno teženje pa narašča.

F. G.

ZGODOVINA.

O Rusinih.

Prof. dr. S. t. Smolka, *Die reussische Welt. Historisch-politische Studien. Vergangenheit und Gegenwart.* Wien 1916. Str. XIX. in 460.

Ta knjiga ima namen, zapadno Evropo orientirati o rusinskem in rusinsko-poljskem vprašanju. Opira se, kakor pravi pisatelj, na znanstveno raziskavanje celih treh desetletij. Knjiga ima dva dela; v prvem (1—176) je pregledna zgodovina rusinske narodne zavesti od davne zgodovine do današnjih Ukrajincev. Drugi del (177—460) podaja v vrsti posebnih razprav in ekskurzov dokumente kot pojasnilo in dokaze za prvi del.

Po Smolkovem prepričanju je rusinski narod res različen od ruskega po psihiki, običajih in zlasti po jeziku. Rusinski jezik ni narčneje velikoruskega, ampak tvori z beloruskim in velikoruskim skupaj

eno skupino, ki jo pisatelj po srednjeveškem nemškem diplomatskem izrazu imenuje: Reussen, reussisch. Najobširneje razpravlja o Mali Rusiji, Ukrajini, Ruteniji. Svet, ki ga danes imenujejo Ukrajino, ni nikoli tvoril celote zase. Edina podlaga celote je jezik. Pretirana je trditev, da je gališke Rusine odkril gališki namestnik grof Stadion; res pa je njegova politika dala rusinskemu vprašanju protipoljsko smer. Temu se je pridružila še »hajdamačizna« ali idealizacija kovaštva. Tako je nastalo sovraštvo proti Poljakom; »sovrastvo pa ne more biti podlaga prave kulture« (175). Zato je ukrajinsko gibanje enostransko in pomanjkljivo. Ako Rusini res hočejo ohraniti svojo individualnost nasproti Rusom, morajo okrepiti vezi, ki jih vežejo z zahodom, torej predvsem unijo, katoličanstvo. Pisatelj s simpatijo pozdravlja koledarsko reformo stani-slavovskega škofa Homyšyna. Eno

izmed poglavitnih rusinskih očitanih proti Poljakom je, da so jim vzeli plemstvo. Toda to očitaje je krivično. Rusinsko plemstvo ni bilo obglavljeno od tujcev, kakor n. pr. češko, ampak preganjano zlasti od tako idealiziranih kozakov; ni čuda, da so se ostanki odvrnili od lastnega naroda ter se popoljčali.

J. Urban S. I., velik poznavalec vzhodnega cerkvenega vprašanja in vzvišen nad ozkosrčni poljski šovinizem, pravi, da je Smolkova knjiga po vsebini bogata in objektivna. V knjigi je nekoliko manjših netočnosti in zmot; a načelno je pravilna (Przegład Pow. 1916, št. 11, str. 227—232).

Ukrajinci so Smolkovo knjigo pozdravili zelo neprijazno; obsodili so jo kot pristransko in neznanstveno. V rusinski reviji »Šljaky« (1916, št. 19—22, str. 682 do 687) jo prof. V. Sč[urat] uničevalno ocenja ter obsoja kot »agitacijski zgodovinski pamflet«. Smolkovo knjigo stavi v isto vrsto z rusko knjigo Šcogoleva »Ukrainskoe dviženie kak sovremennyj etap južnorusskago separatizma«, ki je bila spisana kot priročna knjiga za ruske »črne stotnije« in orožnike, sploh je Smolkova knjiga »na višku znanstvene ignorance in tendencioznosti«. Ščurat navaja znatno število netočnosti; vendar te netočnosti še ne opravičujejo očitaja ignorance. Malokdo bo pri-

trdil Ščuratu, ko dokazuje, da na Rusine ni veliko vplivalo bizantinstvo; prav tako drzna je trditev, da spadajo Rusini bolj k zahodu kot vzhodu. Za Rusine in za Ščurata bi bilo častneje in koristneje, če bi v svojih polemikah nastopali bolj zmerno in če bi bili bolj tolerantni nasproti raznim mnenjem. V rusinskem vprašanju je mnogo zgodovinskih in jezikoslovnih vprašanj, ki niso tako jasno razvidna, kakor se zdi »Ukraincem«; možna so različna mnenja.

»Njiva«, glasilo ukrajinske duhovščine, odločno ugovarja (1917, str. 28—31) proti Smolkovi sodbi o rusinski duhovščini, češ, da je okužena po radikalizmu in ateizmu ter da ji ni mar za unijo, ampak da seje samo sovražstvo in razdor. Smolkova sodba o rusinski duhovščini je zares pretrda in presplošna, na kar je opozoril tudi že imenovani poljski kritik J. Urban.

Rusinsko vprašanje se z ene strani precenjuje, z druge podcenjuje. Ne da se tajiti, da izvenavstrijske Rusine vežejo krepke vezi z Rusijo in z velikoruskim narodom. Bodočnost Rusinov kot samostojnega naroda je odvisna od ureditve mednarodnih političnih razmer in od usode Rusije. Samostojna Ukrajina bi pa zadela na toliko težkoč, da se bo v doglednem času težko uresničila.

F. G.

LITERATURA.

Ivan Grafenauer, **Kratka zgodovina slovenskega slovstva**. I. Od začetka do marčne revolucije. V Ljubljani, 1917. Založila Katoliška Bukvarna.

Dolgo smo pogrešali zlasti za šole take zgodovine. Kleinmayerjeva bi bila morda še porabna, a Levstik jo je tako neusmiljeno razčesal, da se je dijaki niti doteknili

nismo in nam je ostala popolnoma nepoznana. Glaserjeva je prevelika in preveč razmetana. Izvrstna bo večja Grafenauerjeva. Vendar je bila takšna manjša, kakor je ta, poleg one potrebna.

Prvi zvezek obsega v šestih oddelkih dobo do l. 1848. Naravno je, da sta prva dva oddelka (predkrščanska doba in krščanski srednji vek) po obsegu le neznatna (str. 1—6, in str. 7—27). A značilna! Kratak pregled zgodovine, karakteristika kulture, potem pa, kar je literarnih drobcev iz onih časov. (Prim. str. 5, kjer omenja »najbolj starinski ostanek predkrščanske literature«: »Zagovor zoper izvin«; str. 12, označitev brižinskih spomenikov; stran 16 jezikovne drobtine iz tedanje nemške literature; str. 17 zgledi slovenskih imen iz čedadskega evangelija in bratovskih knjig; str. 18—20 sledi slovensščine v javnem življenju; str. 20 do 27 stiški, celovski, čedadski rokopis, drobiž, narodna pesem.)

Tretji oddelek: doba luteranstva (1530—1598). Zopet podaja najprej kulturno karakteristiko dobe, potem pa predstavi pisatelje in opisuje njih literarno delo. Tudi Kajkavci (Bezjaki) imajo svoje mesto (57—58), saj so se tačas še sami nazivali Slovence. Kratko, a izrazito označuje G. pomen posameznih pisateljev ali del za slovensko slovstvo. (Prim. str. 40 o Trubarju; str. 42 o Krelju; str. 47—49 o pomenu Dalmatinove »Bible«, stran 49—53 o pesmarici. Če je pa na str. 49 podčrtal stavek: »In tako se oznanja še danes beseda božja s prižnic deloma z Dalmatinovimi, in v kolikor temelji njegov Novi Testament na Trubarju, s Trubarjevimi besedami«, bi bilo prav, ko bi bil podčrtal tudi stavek na

str. 38: »Plemstvo je bilo odslej ves čas glavna opora našega literarnega slovstva; plemstvo je odločilo tudi smer našega literarnega jezika. Dočim je hotel Vergerij prevod svetega pisma, ki bi bil umljiv vsem južnim Slovanom, je plemstvo želelo kranjskega prevoda.«)

Četrty oddelek: doba katoliškega preporeda (1598—1765). Zopet najprej dobra karakteristika dobe; vzroki propada (61—62); preobrat na bolje; pod vplivom katoliške romanske prosvete zlasti razcvet upodabljaljoče umetnosti (višek okoli 1700). (Na str. 61 nepopravljena tiskovna hiba: 1528 namesto 1628.) Moti na str. 61 podčrtani stavek: »Zmagalo je katoličanstvo; na mesto plemiške vlade pa je stopil državni absolutizem.« Dijak bo mislil, da je bila med zmago katoličanstva in državnim absolutizmom notranja vzročna zveza, kar je nehistorično (prim. dr. Srebrničev članek v tem zvezku »Časa«!). Povsod se pa vidi, kako pozna G. najneznatnejše podatke, ki so v zvezi s slovenskim slovstvom (prim. opomnje na str. 64, 66, 67, 72 in drobtine na str. 69, 71, 75; tu o Tomažu Kempčanu; potem zopet 75 o prvi kranjski pratiki, tiskani 1726 v Avgsburgul). Ozira se tudi na slovnčni razvoj jezika (66, 76). Zopet odstavek o Kajkavcih (80 do 81).

Peti oddelek: prosvetljena doba (1765 do ok. 1810). Pri karakteristiki, ki je glede gospodarskih in šolskih razmer izvrstna, zelo pogrešamo opombe o jožefinstvu in o sekularizaciji, saj je to dvoje v tesni zvezi z epitetom »prosvetljena doba« in tudi ne brez vpliva na naš kulturni in literarni razvoj. Tudi kranjski janzenizem je po

škofu Herbartu skopčan z jožefinstvom. Sicer je pa janzenizem dobro označen (str. 93). (Manjka le opazke, da je širil janzenizem tudi dogmatične zmote, a da se je pri nas najbrž ugnedil le s svojim »nrvnim« videzom. V tem oziru morda premalo vpoštevamo tisto znano Čopovo označbo kranjskih janzenistov!) V tem oddelku se zlasti tudi vidi, če ga primerjamo s I. zv. »Zgodovine novejšega slovenskega slovstva«, kako G. z neprestanim študijem vedno napreduje. Pozna se vpliv dr. Grudnovih razprav o janzenizmu; dr. Breznikovih o razvoju našega jezika in drugih novejših raziskav; v Vodnikovi biografiji n. pr. kratka vrstica povzema rezultat dr. Brenove razprave v »Času«.

Zadnji, šesti oddelek: Doba romantike (okrog 1810—1848). Za ta oddelek je imel G. vse gradivo zbrano že v II. zv. Z. sl. Dopolnil je, kar je bilo nedostavno ali se je

dognalo od tačas (prim. v karakteristiki romantike str. 114 vpliv Žigona in Puntarja!). Na str. 121 je dobil Matevž Ravnikar zasluženo mesto. Sodbo o janzenistih za Prešernove dobe je nekoliko omilil. Vendar se nam zdi še preveč govorjenja o janzenistih. (Prim. str. 125: »Janzenisti so imeli v rokah cenzuro,« a takoj na drugi strani je govor o »poročilu cenzorja Čopa! Na str. 141 se omenja »abecedni boj med janzenisti in Čopom«, a na str. 131 izrecno: »dasi janzenist, je bil Zupan nasprotnik metelčice in se je prvi javno oglašil zoper njo.«.) Sicer pa razprava o Prešernu ni le strokovnjaška, ampak obenem literarno lepa, daleč najboljše od vsega, kar se je doslej napisalo o Prešernu.

Z veseljem beležimo ta napredek v zgodovini slovenske književnosti. Naj bi nam marljivi in večji pisatelj kmalu podal še drugi zvezek!

— 1 —

ZAPISKI.

Prepir za ritem in metrum. —

Naslanjaje se na metrične sheme, ki so bile objavljene v »Času« (6. zv. 1916), sem omenil v članku »Naša metrika v luči hebrejske« (»Čas«, 2.-3. zv. 1917) mimogrede, da ne kažejo tudi Prešernovi in Jenkovi stihii enakomernega ritma in da so tudi nedostatni in svojevoljni, ako jemljemo v poštev metrično shemo in umetno konstrukcijo metra, ker je za enakomerni ritem potreben tudi ozir na kratčino in dolžino zlogov, na retorične in druge poudarke. Te moje opombice so razvnele g. O.

Župančiča, urednika »Zvona« (5. števil. 1917), a brez vzroka, ker jaz v celem članku poudarjam svobodni naravni ritem. Poleg enakomernega ritma, v katerem so istovrstne stopice, imamo še svobodni ritem, v katerem so več ali manj različne stopice. Ako čita g. O. Župančič Prešernove verze - enajsterce tako-le:

Ko svojo moč vihar najbolj razklada,
okrog vrat stráža na pomoč zakliče
in vstane šum, da mož za možem pada,

jih čitam tudi jaz prav tako in trdim, da je to naravno. Toda to ni več enakomerni jamski ritem,

ampak svobodni. Tista moja opombica sloni na mnenju, da je v Prešernovem enajstercu skoraj brez izjeme jamski metrum, ker kažejo Prešernovi stihii odločno teženje po tem metru. S tem pa ni še rečeno, da niso ti stihii lepi in veličastni, čeprav ni v njih enakomernosti, ali da ni imel tu Prešeren razloga odstopiti od enakomernosti. G. O. Župančič vidi v teh verzih, kakor jaz, po pet poudarkov, a je nasproten le stroгим »meram in vagam«. Res je, kar pravi, da se tu poudarki »gnetô, pnô in tareja¹ in da je s tem dosežen oni tesni, najtesnejši spoj, ono popolno sozvočje med vsebino in obliko«. To je resnično glede verzov, ki jih navaja g. O. Župančič, vprašam pa, kaj se gnete, pne in tare v stihiih, ki sem jih navedel jaz? Kaj se gnete, pne in tare v drugih stihiih, n. pr.: Zaslúžim si cekín, — k zlatárju sé podám? Nič! Da, prav bi bilo, ko bi se našel strokovnjak, ki bi vsestranski pojasnil to vprašanje in razgnal pesnike-enklitkarje.

G. O. Župančič pravi, da je Prešernov ritem »podoben potoku, ki si grebe strugo po zakonih svoje strujnosti, brez ozira na pravila inženirja, ki regulira hudournike«, dalje, da so v njegovih stihiih »prerušene vse metrične brani in prevrnjena vsa pravila« in da je v njih najsijajnejše zmagoslavje bujnega naravnega ritma nad umetno konstrukcijo metra v našem jeziku«. G. O. Župančič priznava s tem, da je v Prešerno-

vih verzih enakomerna konstrukcija metra, a da jo je tu prevrnil notranji ritem, ki je »razburkal mir gladko tekočih verzov«. To je gotovo resnično glede verzov, ki jih navaja. Prešeren je v njih odstopil od enakomernega ritma, da je dosegel »oni tesni, najtesnejši spoj, ono popolno sozvočje med vsebino in obliko«. To je vse lepo, a ne drži pri vseh stihiih Prešernovih.

Kar piše g. O. Župančič, da si kot šolarček - jecljaček ne pomišljam pisati o Prešernovem stihu: »Gorjancev naših jezik poptujčvavši« tako-le: »To je voz težkega kamenja, ki skoro ne more naprej,« ni točno. Jaz sem navedel le kot primer zlog »ptujč«, ki je v tem stihu po metrični shemi v padu, a je tako obložen s soglasniki, da je kot voz težkega kamenja, ki skoro ne more naprej. To je vse kaj drugega, g. O. Župančič!² Zakaj da je Prešeren rabil na tem mestu take oblike ali »skozi katere tuje duše in značaje da je pri tem romal«, je drugo vprašanje, ki se ga jaz nisem doteknil. Ujemljam se z g. O. Župančičem, ko piše, da ritem ni trhla veja, ampak zelena, da je ritem rast. Rast, to je prava beseda! Ritem je rast, kajti rast se vrši smotrno po določnih pravilih k določni enoti, čeprav je v rasti nebroj modifikacij. Zato pa ni prav, kar piše g. O. Župančič nekaj vrstic pod tem, namreč, da je ritem ko potok, ko hudournik, ki si grebe strugo na vse strani, kakor slučaj nanese, ne po smotrni pravilih, ampak po slučajnih okolno-

¹ Te Župančičeve besede navaja tudi dr. Avgust Žigon, kakor da bi se ž njim ujemal, čeprav uči dr. Žigon nekaj povsem drugega, novega, kakor bomo kmalu videli. (»Slovan«, št. 6.-7. t. l.)

² Tudi dr. Avg. Žigon se spotika ob tem vozu težkega kamenja. (»Slovan«, l. c.)

stih. To ni pravi ritem! Ko bi bil danes Prešeren med nami, bi slovesno ugovarjal, ko bi kdo primerjal njegov ritem hudourniku. Hudourniku smemo primerjati le nekaj moderne poezije, zlasti tiste, ki je iz dežele lune! G. O. Župančiča trditvi o popolnosti Prešernovega ritma bi se Prešeren sam nasmehnil in ponovil tisto, kar je sam o tem rekel: *Etwas schwach*.³ Ne pretiravajmo! G. O. Župančič naj bo prepričan, da spoštujemo mi velikega Prešerna tako kakor on, čeprav ne odobrujemo vsega.

Ko bi bil g. O. Župančič prebral moj članek, bi videl, da ne trdim jaz nikjer, da naj hebrejščina določa slovenski ritem. Pisal sem le, da pojasnjuje dvatisočletni spor glede sijonske poezije v marsičem tudi slovensko umetno in zlasti narodno pesem. To je pač vse drugo!

Na neolikane napade ne odgovarjam. G. O. Župančič naj bi rajši bolj skrbel za »Zvon«, ki res ni od starega bronca, niti od jekla, ampak od kositra. Vojaška rekvizicija se mu strašno pozna. Takih spisov, kakršen je n. pr. »Mlada ljubezen« v letošnjem letniku, bi pač ne smeli v tem »prosvetljenem« času objavljati. Petošolska ljubezen se zdravi z brezovko. Da nam opisujejo, kako se dijaki in dijakinja šobijo (sic), muzajo, kako si mežikajo, kako se poljubavajo, stiskajo, prerivajo, žgačkajo in kako se zatekajo drugi k javnim cipam itd., itd. — ali je to tisto »iskanje resnice skozi blodnje in zmote, tista borba duha za Boga na žive in mrtve«? Žal, žal, da se g. O. Župančič ne more dvigniti

do krščanske višine, da bi »Zvon« imel čist glas.

Pa še eden se je oglasil proti mojim čisto postranskim opombicam glede Prešernovih verzov — dr. Avgust Žigon v »Slovanu« (št. 6-7 t. l.). Le-ta meni, da je Prešernov verz — verz italijanske renesanse — endecasillabo (enajsterec), v katerem so »drzni, energični ter slikoviti ritmi preko Minorja in njegovih določb« o enajstercu. Katere dolčbe misli tu dr. Avgust Žigon, je razvidno iz privedjane opombe, v kateri navaja iz Minorja str. 246. to-le: »Neben der Silbenzahl macht sich auch das Streben nach dem gleichen Rhythmus in Versen derselben Gattung kenntlich: **Der Endecasillabo ist fast immer jambisch** (o —), selten trochäisch (— o).« Pa ne le glede naglasov, tudi glede cezur da se Prešeren ne drži tega, kar Minor določuje, n. pr.: »Der Endecasillabo besteht aus elf Silben, er hat also immer klingenden Ausgang. Die Caesur kann männlich oder weiblich sein, sie ist im Gegensatz zu dem weiblichen Versschluß meistens männlich und fest nach der vierten und nach der sechsten Silbe, meistens nach der vierten. Accent (Übereinstimmung von Wort- und Versaccent) wird nur in der Caesur und am Versschluß gefordert: also entweder auf der vierten und zehnten, oder in seltenern Fällen auf der sechsten und zehnten Silbe.«⁴ Dr. Avgust Žigon meni torej, da je v Prešernovem verzu enajstercu ritem popolnoma svobodno in mesto cezure tudi svobodno, določeno da je le število zlogov v

³ Glej »Slovana« štev. 2-3, 1917, str. 88.

⁴ Minor. J. Neuhochdeutsche Metrik, str. 245.

verzu, namreč enajst, in še to ne vedno,⁵ in določen je ženski konec verza. To svoje odkritje imenuje tako važno, da mu pomeni v prešernoslovju naravnost novo dobo. Motila da sta se Levstik in Levec, ki sta preminjala Prešernove stopice v jambe. Prezrši zakone italijanskega enajsterca »sta zašla v samovoljnosti, v napačno teorijo, daleč proč od misli Prešernove«. Prav tako »enostranski da se je preneglil tudi Štrekelj ob Prešernovem enajstercu« v »Zborniku M. Sl.«, III., 1., 1901, na str. 21.

Odkrito povem, da se mi zde izvajanja dr. A. Žigona zelo važna. Po tej poti bi lahko prišli do jasnosti. To bi bila v resnici nova doba v prešernoslovju. Mene je povsem drug studij zavedel le mimogrede do tega predmeta, dočim se je dr. A. Žigon ž njim dolgotrajno bavil in se vanj tudi uspešno poglobil. Pretiravati pa ne smemo. Izognemo se na ta način mnogim nedostatnostim in svojevoljnostim v Prešernovih stihih, o katerih govorimo, a vsem ne! Značaj jambškega ritma je v Prešernovih verzih zelo jasen⁶ in o nedostatnostih in svojevoljnostih dokazuje prav

⁵ Dr. Avgust Žigon pravi o verzih: Pridjala čednosti sva nje in tvoje — Vsak svojim pesmam in skudela — Njegà bila ni niž od skled'ce moje, da je v drugem verzu devet zlogov mesto enajst, zato da te ritem »kar vrže tje čez jez verza v naslednjega, v poslednjega, kjer se valovanje še-le zajezi, da kar vskipi, preden splahne.« Neverjetno se zdi, kako je mogoče ob tisti tehtnici govoriti o vskipovanju in splahnjevanju. Ali ni bolj naravno misliti na zamajanje in potem vzravnanje tiste »vage«?

⁶ »Der Endekasilabo ist fast immer jambisch!« pravi Minor I. c.

zgleđ, ki ga navaja dr. A. Žigon. Ex ore tuo te judico! Dr. A. Žigon pravi namreč, da je njegov nauk o Prešernovem ritmu oslonjen ob klasični, živi vzorec iz prakse: ob 100. verz Dantejev. V sonetu o Togenburgarju da je Prešeren v rokopisu postavil k verzoma:

× Dva jézna Kéruba z méčem ognjénim.
× Dab' ne razžálil je v vednem trepéti.⁷

dva križca in pod sonet ob spodnjem robu opombo z enakim križcem. Opomba, ki ima v mislih oba zgornja s križci zaznamovana verza, je bila napisana s svinčnikom in je bila kasneje z radirko zbrisana, da jo dandanes komaj opaziš. Dr. A. Žigon pa pravi, da se mu je z dolgotrajnim trudom vendarle posrečilo določiti vso tovrstno opombo tako-le:

× gemessen und gesucht worden
Amor ch'al cor gentil ratto s'apprende —
obwohl das -la und je etwas schwach
ist gegen gentil...

Dr. A. Žigon razlaga to opombo tako, da je Prešeren meril (gemessen) omenjena verza: »Dva jézna Kéruba // z méčem ognjénim« in: »Dab' né razžálil je // v vednem trepéti« po Dantejevem verzu, ki ga tako-le naglašà: »Amór ch'al cór gentil // ráto s'apprende« in da je po Danteju iskal blagoglasnega prehoda od likvide do likvide, od glasu l (na koncu besede: razžalil) do glasu j (v enklitiki je), kar pa da je etwas schwach v primeri z Dantejevim prehodom od likvide l (na koncu besede: gentil) do likvide r (na začetku besede: ratto). Krepkejši da je Dan-

⁷ Metrična shema v teh dveh verzih je po mnenju dr. Avg. Žigona ta-le:
u — u — u // — uu — u.

tejev gentil ratto, kakor pa njegov razžalil je.

Tako dr. A. Žigon! Toda na prvi pogled — ni treba dolgotrajnega truda — se vidi, da je ta razlaga popolnoma kriva. V Prešernovi opombi — sedaj močno zabrisani — ni moglo biti: obwohl da -la und je etwas schwach ist gegen gentil, kajti zloga -la ni v Prešernovem stihu. V Prešernovem stihu je zlog -lil (razžalil) in zlog je (enklitika). Prehoda od likvide do likvide v Prešernovem stihu sploh ni, zato pač Prešeren ni mogel pisati, da je ta prehod etwas schwach. Da je pa hotel Prešeren tu izraziti zlog in ne likvide l, je razvidno iz črtice pred lil. Besedi: razžalil je sta v slovenščini pred cezuro, dočim je v italijanščini prva beseda: gentil pred cezuro, druga: ratto pa za cezuro, da ju torej ne moremo primerjati onima. Naposled se moti dr. A. Žigon, ko postavlja besedo gentil v Dantejevem verzu v pad, ker je tu krepak akcent: gentil in za njim moška cezura. Sedaj razumemo Prešernovo opombo! V primeri s krepkim naglasom na gentil in moško cezuro za njim, je pač Prešernov akcent na enklitiki: razžalil je etwas schwach. Da je to nedostatno, izjavlja Prešeren sam, ki bi danes gotovo popravljaj in pilil svoje verze, ko bi živel. To in nič drugega poudarjam jaz v omenjenem članku. Prešeren je meril tista dva verza po Dantejevem 100. verzu (l. 5.), ki ga je po vnanji obliki namenoma (gesucht) hotel posnemati, da bi primerno izrazil svojo idejo. V prvem verzu: Dva jézna Kérubá (Kerubím) // z méčem ognjénim je hotel Prešeren v drugem delu na slikovit način izraziti naglo (ratto)

in ostro odbijanje z méčem ognjénim, v drugem verzu: Deb' né razžálil je // v védnem trepéti pa strah in odstopanje v trepetu ali kaj podobnega. V teh dveh verzih je v drugem delu namenoma odstopil od enakomernosti jamskega metra in je hotel celo zabraniti kako premembo. Poudarki se tu »gnetò, pnò in tarejo«. Kasneje je Prešeren popravil drugi verz tako-le: Da bí ne žálil je // v védnem trepéti, kar pa je še bolj schwach,⁸ ko prej, ako mislimo v prvem delu na jambe.⁹

⁸ Dr. A. Žigon sam pravi, da je po Dantejevem vzorcu v tem verzu akcent na 2., 4., 7. in 10. zlogu. Potemtakem bi bil akcent tudi na enklitiki bí. (Glej »Slovana« št. 4—5, str. 141 l. l.) Ako pravi dr. A. Žigon, da je tu akcent na enklitiki bi zbledel v nič, pa ni resnično, da se je Prešeren trdno držal tiste svoje volje, da bi posnemal Danteja!

⁹ Bodi tudi uredniku dovoljena mala opomba! Dr. Pavlice sklep je pravi, le troha se mi zdi da je drugačna. Dr. Pavlica po pravici slutí, da dr. Žigon tiste Prešernove opombe ni prav razbral. Prešeren ne govori o glasnikih l in r, l in j, ampak o zlogih: »obwohl das -la (?) und je etwas schwach ist gegen gentil«. A kje sta taka dva zloga? Dr. Pavlica misli, da sta to zloga -lil in je v drugem verzu: rasshalil je, da je torej dr. Žigon bral -la za -lil. Toda če Prešeren sam navaja in primerja dva svoja verza z Dantejevim enim, mora pač biti v vsakem verzu po en zlog »etwas schwach« v primeri z Dantejevim »gentil«. Zlog je je res očitno iz drugega verza: »Deb' ne rasshalil je // v vednem trepeti«. Torej mora biti prvi zlog iz prvega verza. A kje je v prvem verzu kak zlog -la? Berimo namesto »la« ba, pa ga imamo: »Dva jesna Kéru ba // z mézham ognjénim«. Prešeren je hotel reči: Ta dva verza sem meril po Dantejevem vzorcu: »Am ó r, ch' al cor gentil // ráto s' apprende«, a nista čisto dobra, ker sta zloga -ba in je v primeri s krepko naglašeno gentil malo slabotna (etwas

Prešeren ni iskal tu prehoda od likvide do likvide in zato tudi ne more biti to dokaz, kako »tenkosluho in tenkovestno, vse do zadnjega glasu preiščeno je njegovo umetniško delo«, kakor pravi dr. A. Žigon. Prav ti verzi dokazujejo, da je Prešernov metrum in ritem tuptam etwas schwach, ker je naglašal enklitike, kar sam priznava. Ako mi dr. Avgust Žigon očita, da pripisujem Prešernovemu ritmu »beraško revščino«, vprašam, kdo pripisuje Prešernu večjo beraško revščino, ali tisti, ki pravi, da so v njegovem metru nedostatnosti, ki jih je sam spoznal, ali tisti, ki pravi, da ni Prešeren tistih nedostatnosti niti spoznal?

Dasi ne ljubim Krpanove metode in nimam namena žaliti dr. A. Žigona, ker cenim njegove ugotovitve glede Prešernovega ritma, ki so pravzaprav v zmislu mojega članka, v katerem pobijam tisto enakomernost, ki ni prava, in slavim svobodni ritem z ozirom na sijonsko poezijo, bodi mi vendarle dovoljeno, da ponovim o njem tiste besede, ki jih je on meni zabrusil v obraz: »Vaše znanje je še nedostavno, nedostaten vaš literarni čut, a tudi vaš javni takt. Ne bij imena z drzno-avtoritativnimi — obsodbami brez objektivne podlage!... Zato se zavedi prej sam,

schwach). Ker je Prešernova opomba z radirko zabrisana, je Žigon kaj lahko pomotoma bral -la namesto b.a. Ševeda potem tudi dr. Žigonova daljnja izvajanja o umetnosti v tistih »likvidah« nimajo več nobene opore. — A. U.

— kaj nisi...¹⁰ Ali čigav si?... Ker nedoumljivo je človeku, kako more še dandanes kdo na sploh, posebej pa v umetniških zadevah kar tako na slepo brez globljega pomisleka pisati o Prešernu, vse brez strahu, da bi ga utegnil (kakor nekoč Kopitarja in za njim poslej še dokaj drugih) Prešeren izpričati: Zoilus alter ades!¹¹

Dr. A. Pavlica.

Dva prevoda. Na to kritiko v zadnjem »Času« se je oglasil g. Debeljak v »Zvonu« 1917, str. 392. Prevod se mu je ponesrečil, pravi, »ker se zbog urednikovega naganjanja in obilice lastnih poslov ni utegnil poglobiti!« Zato mu »na kraju pameti ni, zagovarjati svoj prevod«, ki je zdaj — dete revno, nebojgleno, od očeta zapuščeno... Na prevodu v »Času« mu par malenkosti ni všeč. »Na mikroskopičnem vojaškem dopustu« niti z — mikroskopom ne vidi, da sta silлага in déracinés dosti točno izražena. H koncu pa kliče g. D. z Levstikom: »Bog živi kritiko!« Da, da: živela kritika, pravična in poštena nasproti vsakemu, pa naj bo Savel ali Pavel! Taka kritika, kakor sta jo prinesla »Zvon« in »Slovan« n. pr. ob »Rimskih verzih«, ni toliko vredna kakor — »prehodni dež«, pač pa zasluži — »prehodno smrt«... —ita—

¹⁰ Tu izpuščam namenoma dve vprašanji dr. A. Žigona: »Ali si morda Bleiweisov? Ali Jeranov?« ker so ti možje velezaslužni za naš narod in ni prav, da jih sedaj kdo brez miselno vlačí po časopisih.

Sv. Areh na Pohorju. Spisal Fr. Kovačić. Ponatis iz »Casopisa« 1917. Maribor 1917. (Str. 50; 1 K.) — Zanimiva študija, ki podaja širok razgled po kulturni zgodovini slovenskih dežel. Sv. Areh na Pohorju je cerkva, posvečena, kakor dokazuje marljivi zgodovinar, sv. Henrik, nemškemu cesarju, prvotno iz 13. stoletja. Sledi vodijo v krško cerkev (bl. Hema je bila baje v sorodstvu s cesarjem Henrikom II.), odtod pa v Bamberg, tedaj še v slovanskem ozemlju, kjer je grob sv. Henrika. Krški škof Roman I. (1131—1167) je dobil iz Bamberga tudi nekaj relikvij sv. Henrika in del letih se je hranil pri Sv. Arehu. Zanimivo je tudi, da se vrste okrog Sv. Areha na Pohorju cerkve z istimi patroni kakor jih imajo svetišča in oltarji v Bambergu. Tudi iz ljudske tradicije je izluščil pisatelj zgodovinsko jedro. Zlasti zanimiva je v tem oziru narodna pesem »Sv. Sofija in sv. Areh«, ki spominja še na Henrikovo bolezen v drobu. Tako spominja ta cerkva »davnih časov, ko je velika slovanska Karantanija bila važna opora rimsko-nemške države« (str. 50).

Ut omnes unum sint. Gradivo za govore o cerkvenem zedinjenju. Izdalo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda. I. Ljubljana 1917. V knjižici je zbranih sedem govorov o tej tvarini. Uvod poudarja velik pomen Apostolstva zlasti za katoliške Slovane. Če kdo, smo mi poklicani delati za zedinjenje razkolne cerkve. Treba je zato znanstvenega in praktičnega dela. Nikakor se pa ne sme ta misijonska

akcija mešati z drugim misijonstvom. Razkolniki niso pogani, zato je treba zanje čisto svoje misijonske metode. To lepo delo bo tudi nas same edinilo.

Pisma slovenskega župnika. Delo nagradjeno od francuske akademije. Yves de Querdec. Preveo i izdao zbor bogoslovne mladeži u Zadru. Zadar 1917. (Str. 255, K 2'50.) V tem delu je naslikal francoski mislec J. Fonsegriv (Yves de Querdec je psevdonim) prekrasno sliko v dobrem zmislu modernega in socialnega katoliškega duhovnika. Delo, ki je umetniško lepo, bodo tudi katoliški lajki z veseljem in pridom čitali.

Ivan Joergensen **Moje naziranje o svijetu.** Preveo Juraj Doročić. Hrvatska knjižara u Splitu. 1917. (K 1'20.) To je 4. zvezek »Biblioteke modernih znanstvenih pitanja«, ki jo izdaja dr. Jos. Carević. O tej verski izpovedi Joergensena je pa »Čas« poročal že l. 1914 (VIII), str. 222—224. Delce je duhovito, le v prvih odstavkih o naravnem spoznanju nekoliko preveč skeptično.

Naš feminizam. Stražar s Jadrana. Uvod napisala Ljubica Dalmatinska. (Hrv. kršč.-demokrat. knjižnice br. 13.) (Str. 64; K 1'—.) Naručbe prima: Josip Felicinović, Pag. To delce riše zgodovino katoliškega ženskega pokreta po raznih deželah in končava s toplim pozivom, da naj se tudi hrvatsko katoliško ženstvo organizira, vsaj sedaj, ko »smo opet na početku novog groznog rata duhova za pogansku kulturu, a žena će u tome igrati veliku ulogu« (str. 52).

GLASNIK »LEONOVE DRUŽBE«.

Novi ustanovni člani:

Ekscelenca dr. Ivan vitez Žolger, minister, Dunaj (200 K);

Bezenšek Jurij, župnik, Čadram (200 K);

Erzin Leopold, c. in kr. vojni kurat (200 K);

Laurenčić dr. Matija, c. kr. okrajni sod. predstojnik, Podgrad, Istra (200 K);

Napast dr. Ciprijan, lektor, Buje, Istra (I. in II. obrok 100 K);

Škamljec Ognjeslav, župnik, Leskovec v Halozah (200 K).

Urednik: dr. A. Ušeničnik.

Listnica uerdništva. Šč. V. v T.: Motite se, prijatelj, če mislite, da bo kdo dr. Simona Dolarja do konca prignal. Na koncu konca ga bo marveč Dolar ugnal z neizpodbitnim dejstvom: »Trdil sem in se trdim« (Lj. Zv. 1917. 446). Prosim Vas, ali boste zanikavali dejstvo, da dr. Dolar trdi? Gledé dokazov za bivanje božje prinaša sedaj listo mož, ki jih ne priznavajo, in to bo lahko še pomnožil z imeni vseh monistov, materialistov, idealistov, empiristov, pozitivistov in še mnogo drugih — istov. Ker ljubi »pikantnost«, navaja tudi »teologa« O. Willmanna, »vnetega zagovornika filozofije sv. Tomaža«, ki pa »vendar priznava v svoji logiki str. 134, da verske resnice niso čutne ne racionalne, in po svoji vsebini ne predmet dokazovanja« (Lj. Zv. 1917, 445). Ker je Logika znanega pedagoga, po Dolarjevo »teologa« Willmanna tudi v rokah dijakov, se ne bo težko stvarno prepričati, kako je s to rečjo. V 3.—4. izd. (1912) na str. 137-8 čitamo: »Ena vrsta religioznih resnic je predmet umskega spoznanja, izvajajočega mišljenja in torej dokazovanja, tako bivanje božje, nesmrtnost duše, нравna odgovornost . . . dopolnjujejo jih pa nadumske, razodete verske resnice, ki niso predmet dokazovanja, a se da dokazati, da je pametno in logično verovati jih.« Vsak petošolec, ki je kdaj čital dr. Svetinov »Katoliški verouk« (§ 4 str. 5), bo takoj razumel, kaj pravi Willmann, in da je ravno narobe, kakor pa trdi dr. Simon Dolar. Toda menite li, da boste s takim dokazom Dolarja ugnali? Dr. Simon Dolar »trdi in bo še trdil« . . .

Naznanilo.

Za l. 1917 prejmejo člani »Leonove družbe« poleg »Časa« sledeči dve knjigi:

1. Gruda umira. Napisal René Bazin. Iz francoščine prevel Izidor Cankar.

2. Škrabčevih Izbranih spisov II. zvezek.

Knjige razpošljemo meseca novembra. Natančneje sporočimo čas v »Slovincu«. Več članov še ni doposlalo letnine. Po sklepu društvenega odbora pošlje uprava knjige najprej tistim, ki so že plačali letnino, drugim pa, kadar jo poravnajo.

Članarina-letnina znaša 6 K, ustanovnica 200 K.

Uprava »Leonove družbe«.

»Leonova družba« je izdala in priporoča naslednja dela:

Dr. Fr. Kos, Gradiivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku:

I. knjiga (l. 501—800) str. LXXX + 416. Ljubljana 1903. 8 K, vezana 11 K.

II. knjiga (l. 801—1000) str. LXXXIV + 516. Ljubljana 1906. 10 K, vezana 13 K.

III. knjiga (l. 1001—1100) str. LXXXVII + 330. Ljubljana 1911. 6 K, vezana 9 K.

Dr. Jos. Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Str. 148 in 19 slik. Ljubljana 1908. 5 K, vezana 6 K.

Dr. Al. Ušeničnik, Sociologija. Str. XV + 840. Ljubljana 1910. K 8'50, vezana K 10'80.

P. L. Coloma, Malenkosti. Roman v štirih delih. Ljubljana 1915. 3'80 K; za nove člane L. D. 2'50 K.

Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani v preteklosti. Donesek k starejši socialni zgodovini. Ljubljana 1915. 1'40 K; za nove člane L. D. —'80 K.

Dr. Mihael Opeka, Rimski verzi. 1916. 2'40 K; za nove člane L. D. 1'80 K.

Ksaver Meško, Dve sliki. 1916. 1'60 K; za nove člane L. D. 1 K.

A. Ušeničnik, Knjiga o življenju. 1916. 2'40 K; za nove člane L. D. 1'80 K.

P. St. Škrabec, Jezikoslovni spisi I, 1. 1916. 1'80 K; za nove člane L. D. 1'20 K.

V zalogi so tudi še:

»Katoliški Obzornik« l. 1902 in 1906 po 6 K; in posamezne številke letnikov 1903 do 1905 po 1 K.

»Čas« 1908—1916 po 6 K; posamezne številke po 1 K.

Vsa ta dela se dobe v Katoliški Bukvarni v Ljubljani.